

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra pedagogiky

Diplomová práce

Tomáš Stehlík

Vysoké školy a vzdělávací politika v ČR po roce 1989

Universities and educational policy in the Czech republic after the year 1989

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 15.12.2009

.....
Tomáš Stehlík

Poděkování

Rád bych poděkoval Doc. PhDr. Jaroslavu Koťovi za odborné vedení diplomové práce, cenné rady a především vstřícný přístup.

Anotace

Diplomová práce „Vysoké školy a vzdělávací politika v České republice po roce 1989“ se zaměřuje na vývoj vysokoškolského vzdělávání po roce 1989. A nejen to. Stejným způsobem se snažím vnímat možné aspekty, které budou mít vliv na rozvoj vysokoškolského vzdělávání. Dvacet let rozvoje vysokoškolského vzdělávání mělo významný vliv na stav vysokých škol v České republice. Na tento stav mělo vliv několik aspektů, které jsem se pokusil zmapovat. Stejně jako je důležité vnímat minulost, je nutné vidět i možnou budoucnost. Tu jsem se pokusil popsat v závěrečné části práce.

Klíčová slova

vzdělávací politika, vysoké školy, reforma, dokumenty vzdělávací politiky, vývoj,

Citace

STEHLÍK, Tomáš. *Vysoké školy a vzdělávací politika v ČR po roce 1989*. Praha, 2009. Diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze na Katedře pedagogiky. Vedoucí diplomové práce Doc. PhDr. Jaroslav Kořa

Annotation

The degree thesis titled “Universities and educational policy in the Czech republic after the year 1989” aims at university education after 1989. And more than this, I seek to perceive aspects with possible impacts on further development of university education. Twenty years of evolving university education have witnessed enormous influence on the condition of universities in the Czech Republic. When mapping the status several aspects have to be taken into consideration. To perceive the past is as important as to foresee the potential future. And this is what I attempted to describe in the final part of my degree thesis.

Key words

education policy, universities, reform, education policy documents, development

Quotation

STEHLÍK, Tomáš. *Vysoké školy a vzdělávací politika v ČR po roce 1989*. Praha, 2009. Dissertation work at Charles University in Prague, Faculty of Philosophy, Department of Education. Supervisor of the dissertation work Doc. PhDr. Jaroslav Kořa

Obsah

Úvod	8
1. Vzdělávací politika	10
1.1 Vymezení pojmu vzdělávací politika	10
1.2 Definice vzdělávací politiky	11
1.3 Nástroje vzdělávací politiky	13
1.4 Aktéři vzdělávací politiky	16
1.5 Základní principy vzdělávací politiky	19
2. Vysoké školy a Národní program rozvoje vzdělávání (Bílá kniha)	21
2.1 Vysoké školy ve vzdělávacím systému České republiky	21
2.1.1 Vysoké školy a jejich dělení podle zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách	22
2.2 Bílá kniha a vysokoškolské vzdělávání	22
2.2.1 Národní program rozvoje vzdělávání: Bílá kniha	23
2.2.2 Bílá kniha o vysokých školách	23
3. Evropská vzdělávací politika vysokých škol	31
3.1 Vzdělávací politika Evropské unie	31
3.1.1 Vývoj Evropské vzdělávací politiky	31
3.2 Evropská vzdělávací politika vysokých škol (terciární vzdělávání)	33
3.2.1 Principy evropské vzdělávací strategie vysokého školství	33
3.2.2 Deklarace (dokumenty) vzdělávací politiky EU terciárního vzdělávání	34
4. Bílá kniha terciárního vzdělávání	44
4.1 Co je Bílá kniha terciárního vzdělávání	45
4.2 Rozbor jednotlivých kapitol Bílé knihy terciárního vzdělávání	48
4.2.1 Kapitola 1: Terciární vzdělávání	48
4.2.2 Kapitola 2: Struktura systému	50
4.2.3 Kapitola 3: Výzkum a vývoj	52
4.2.4 Kapitola 4: Spolupráce s aplikační sférou	54
4.2.5 Kapitola 5: Řízení a samospráva	55
4.2.6 Kapitola 6: Financování	57
4.2.7 Kapitola 7: Rovnost šancí	59
4.2.8 Kapitola 8: Předpoklady úspěchu reformy terciárního vzdělávání na nižších stupních vzdělávacího systému	61
4.3 Co přináší Bílá kniha terciárního vzdělávání?	61

5. Statistika a legislativní změny vysokoškolského vzdělávání po roce 1989 v číslech	64
5.1 Statistika ve vysokoškolském vzdělávání po roce 1989 v ČR	64
5.1.1 Statistika studentů.....	64
5.1.2 Statistika vysokých škol	69
5.2 Legislativní změny v oblasti vysokých škol.....	70
5.2.1 Zákon č. 172/1990 Sb., o vysokých školách	70
5.2.1 Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách	71
6. Vysoké školy v programech politických stran	73
6.1 ODS a její priority ve vysokoškolském vzdělávání.....	73
6.2 ČSSD a její priority ve vysokoškolském vzdělávání.....	75
6.3 KDU-ČSL a její priority ve vysokoškolském vzdělávání	76
6.4 TOP 09 a její priority ve vysokoškolském vzdělávání	78
6.5 SZ a její priority ve vysokoškolském vzdělávání	78
6.6 KSČM a její priority ve vysokoškolském vzdělávání	79
6.6 Program Vlády ČR: „Vzdělání, věda, výzkum, kultura a lidská práva“	81
6.8 Co lze očekávat v oblasti reforem vysokých škol od příští vlády?.....	81
Závěr	83
Seznam literatury	87
Přílohy	90

Seznam zkratek

ČKR	Česká konference rektorů
ČR	Česká republika
ČSSD	Česká strana sociálně demokratická
ECTS	European Credit Transfer and Accumulation System - Evropský kreditní systém
EHEA	Evropský prostor vysokoškolského vzdělávání
ES	Evropské společenství
ESIB	National Unions of Students in Europe - Národní svazy studentů v Evropě
EUA	European University Association – Evropská asociace vysokých škol
EU	Evropská unie
ICED	International Consortium for Educational Development – Mezinárodní norma pro klasifikaci vzdělávání
KSČM	Komunistická strana Čech a Moravy
KDU-ČSL	Křesťanská demokratická unie – Československá strana lidová
MF	Ministerstvo financí
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MŠMT	Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy
NARIC	Centrum pro studium vysokého školství
ODS	Občanská demokratická strana
OECD	Organization for Economic Co-operation and Development – Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
RTV	Rada pro terciární vzdělávání
SZ	Strana zelených
USA	Spojené státy americké
VŠ	Vysoké školy
VaV	Věda a výzkum

Úvod

Dne 17. listopadu 2009 oslavila Česká republika dvacet let od pádu komunismu. Dvacet let žijeme v demokratickém zřízení. Stejně tak jako společenské a politické změny se výrazně změnilo vzdělávání na všech stupních vzdělávacího systému. Je zřejmé, že vysoké školy v tomto systému hrají významnou roli.

Vysokoškolské vzdělávání je klíčem k prosperitě a konkurenceschopnosti České republiky ve světě. Proto se chci v této práci zaměřit právě na toto vzdělávání, a to v těchto konkrétních oblastech:

V první kapitole zaměřím pozornost na vzdělávací politiku. Pokusím se vystihnout základní vymezení tohoto oboru, plus co vše je obsaženo v jeho obsahu. Pro tuto práci je vzdělávací politika, stejně jako vysoké školy, zásadní oblast.

Vysoké školy a jejich vymezení se stanou obsahem druhé kapitoly. Zejména v kontextu Národního programu rozvoje vzdělávání z roku 2001 (tzv. Bílé knihy). Cílem je definice, jak vidí tento strategický dokument vysoké školy a co doporučuje pro jejich další rozvoj.

Evropa a vzdělávací politika je oblast, která se stane obsahem třetí kapitoly. Před i po vstupu ČR do Evropské unie, je vysokoškolské vzdělávání prioritou v rozvoji vzdělávání. Vysoké školy a jejich kvalita je dlouhodobé téma ekonomicko-hospodářského a společenského rozvoje v Evropě. Právě vysokoškolské vzdělávání má do budoucna hrát hlavní roli v konkurenceschopnosti Evropy vůči světu (především vůči USA). Proto se nemohu nezmínit, co přinesla spolupráce českého a evropského vysokoškolského vzdělávání.

Dnešní stav terciárního vzdělávání a tím pádem i vysokých škol v ČR je již nějaký čas kritizován. I proto vznikl strategický dokument Bílá kniha terciárního vzdělávání (2009). Tento dokument a jeho obsah bude součástí čtvrté kapitoly. Pokusím se stručně popsat tento dokument, který má být jakýmsi úvodem pro nový vysokoškolský zákon. Dalo by se i říci, že se tento dokument stal momentálně ústředním bodem diskuse o budoucnosti vysokoškolského vzdělávání.

Vysoké školy v posledních dvaceti letech prošly dynamickým rozvojem. Ten lze pozorovat i v některých aspektech, jako je vzrůstající počet studentů či nárůst vysokých škol. A právě statistické hodnoty týkající se vysokých škol se stanou ústředním tématem páté

kapitoly. A nejen statistika, ale i změna v legislativě. Především pak to, jaké změny se staly v oblasti zákonů o vysokých školách.

Kdo je klíčovým aktérem jakékoli zákonné změny v ČR? Především politici či lépe řečeno politické strany. V šesté kapitole budou právě politické strany hlavním tématem. Zejména jde o jejich názor na politiku v oblasti vzdělávání, konkrétně pak vysokoškolského vzdělávání, jelikož právě jejich postoj k této oblasti určí budoucí směr změn a rozvoje.

1. Vzdělávací politika

Letný pohled na dnešní společnost a její vývoj, ukazuje na fakt, že se klade čím dál větší důraz na vzdělávání či přesněji řečeno na konečný produkt vzdělání. Tento celosvětový trend otevřel cestu k novým oborům a především zviditelnil ty obory a směry, které se zabývají vzděláním v globálním kontextu. Jedním z těchto dynamicky se rozvíjejících oborů je vzdělávací politika.

Je ovšem důležité položit si některé otázky, které nám vymezí základní pojmy a samotný obsah tohoto oboru. Není možné nahlížet na tento obor z pohledu laika, což se na první pohled nabízí. A jelikož je pro tuto práci termín vzdělávací politiky alfa a omegou, je nutné v následujících řádcích přiblížit, co vše v sobě skrývá obor „vzdělávací politika“, přesněji řečeno se budu snažit popsat ty části, které jsou pro tuto práci důležité. Proto musím předem říci, že se v následujících řádcích budu zabývat jen některými aspekty vzdělávací politiky. Především těmi, které jsou pro mě významné v další části této práce.

1.1 Vymezení pojmu vzdělávací politika

Vzdělávací politika se skládá z dvou samostatných slov, které je nutné vysvětlit, abychom věděli, na jaké „půdě“ se budeme pohybovat.

Vzdělávání je termín, který je vysvětlován různými pohledy, ale nakonec se dá říci, že se všechny terminologie střetávají v jediném bodě. Já osobně se kloním ke dvěma terminologickým definicím, které považuji za nejužitečnější:

1. „Vzděláváním rozumíme proces, v němž jedinec získává a osvojuje si soustavu poznatků a dovedností i metod jejich nabývání. Výsledným produktem vzdělávání je vzdělání.“¹
2. „...vzděláváním rozumíme vědomý a soustavný výukový a výchovný proces, jehož vyústěním je získání vzdělání“²

V angličtině se používá termín „education“. Je chápán jako termín označující souhrnně jak výchovné, tak vzdělávací působení.³ A právě z tohoto důvodu se zde nebudu

---

¹ POTŮČEK, M. a kol.: *Veřejná politika*. Praha: Slon 2005, str. 282.

² KALOUS, J.: *Teorie vzdělávací politiky*. Praha: ÚIV 1997, str. 6.

³ KALOUS, J., Veselý, A.: *Teorie a nástroje vzdělávací politiky*. Praha: Karolinum 2006, str. 11.

zabývat vysvětlováním termínu výchovy, jelikož je v tomto případě součástí vzdělávacího procesu.

Pojem **politika** je z pozice terminologie složitější. Jde o to, že v angličtině má politika na rozdíl od češtiny tři termíny a to polity, politics a policy.

Polity – označuje institucionální a normativní stránku politiky (ústava, právní řád, tradice). Jde o pravidla hry pro politické aktéry.⁴

Politics – vlastní politický život, praktická, reálná, konkrétní politika, politické manévrování, až po pejorativní „politikaření“.⁵

Policy – samotný obsah politiky, konkrétní politická rozhodnutí, opatření a výstupy.⁶

Jak ovšem definovat politiku tak, aby byla co nejvýstižnější a nejpochoptelnější pro praktické využití v této práci? Většina autorů nahlíží na politiku dvěma pohledy. Z širokého pohledu, který je velmi obecný. Ten se dá shrnout do teze, že politika je proces, který využívá moc k ovlivňování lidí, jejich chování a myšlení. Z druhého užšího pohledu se dá politika chápat jako úsilí, umění vykonávat vliv, manipulovat nebo kontrolovat tak, aby bylo dosaženo cílů jedné skupiny vůči druhým.

Toto základní vymezení definic vzdělávací politiky jsem použil proto, abych vyjasnil základní mantinely. V následujících řádcích se budu konkrétněji zabývat vzdělávací politikou. Především její definicí, cílem, funkcí, aktéry atd.

1.2 Definice vzdělávací politiky

Vzdělávací politika je relativně mladá disciplína, která se intenzivněji rozvíjí až v posledních dvaceti letech. Obor vzdělávací politiky se dá v České republice studovat ve specializaci na vysoké škole a to v rámci studia na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy oboru Veřejná a sociální politika. Dále se s touto disciplínou na vysoké škole lze setkat v oborech politologie, pedagogiky, ekonomie apod. Právě z těchto oborů se dá odvodit, ze kterých disciplín vzdělávací politika čerpá.

---

⁴ KALOUS, J., Veselý, A.: *Teorie a nástroje vzdělávací politiky*. Praha: Karolinum 2006, str. 11.

⁵ KALOUS, J.: *Teorie vzdělávací politiky*. Praha: ÚIV 1997, str. 7.

⁶ KALOUS, J., Veselý, A.: *Teorie a nástroje vzdělávací politiky*. Praha: Karolinum 2006, str. 11.

Vzdělávací politika využívá mnoho disciplín, které se podílejí na formování obsahu tohoto oboru. Jde především o pedagogiku, sociologii, veřejnou politiku, ekonomii, veřejnou správu apod.

Vzdělávací politika, jak sám název napovídá, čerpá z výzkumu vzdělávání a politiky. Můžeme se setkat s řadou definic, které se snaží popsat vzdělávací politiku. Já se omezím na nejcitovanější definice. Tyto definice patří přitom nejen k nejcitovanějším, ale hlavně se dívají na vzdělávací politiku z pozice různých oborů.

Jako první využiji definici z pedagogického slovníku: „*Vzdělávací politika je odborná činnost vytvářející základní strategie pro plánování, hodnocení, budoucí rozvoj vzdělávací soustavy na celostátní úrovni. Zahrnuje též rozhodnutí o financování vzdělávací soustavy, skladbě a pluralitě školství, přístupnosti vzdělání, legislativních základech vzdělávací soustavy.*“⁷

Druhá definice patří V. Pařízkovi, který definuje vzdělávací politiku velmi konkrétně oproti jiným definicím: „*Vzdělávací politikou státu rozumíme principy, priority a metody rozhodování o vzdělávacích institucích. Toto rozhodování zahrnuje strategické cíle rozvoje vzdělání, legislativní rámec vzdělávacích institucí, způsob financování, stanovení cílů a obsahu výchovy, ovlivňování podmínek činnosti vzdělávacích zařízení a způsob kontroly. Vzdělávací politik je začleněna do celospolečenských a skupinových priorit. Působí na instituce školské, v nichž je uplatněna potvrzující moc státního aparátu, na mimoškolské vzdělávací instituce (kulturní, duchovní, tělovýchovné, výrobní a zájmové pro volný čas), na výchovu v rodině a v neformálních skupinách. Působení je přímé a nepřímé.*“⁸

V. Krebs a kolektiv se ve své sociální politice rozhodli definovat vzdělávací politiku takto: „*Vzdělávací politiku lze vymezit jako souhrn konkrétních činností a opatření, kterými zejména stát, ale i další subjekty ovlivňují celou vzdělávací oblast.*“⁹

Poslední definice, která je často citována, patří J. Kalousovi. Tento autor se vzdělávací politikou v ČR zabývá nejintenzivněji, a proto se dá říci, že je určitým způsobem nejvýstižnější. Jeho definice zní takto: „*Vzdělávací politikou rozumíme principy, priority a metody rozhodování vztahující se k uplatňování společenského vlivu na vzdělávání. Toto rozhodování zahrnuje strategické záměry rozvoje vzdělávání, legislativní rámec činnosti*

---

⁷ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J.: *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995, str. 272.

⁸ PAŘÍZEK, V.: *Perspektivní varianty vzdělávací politiky*. Praha: Pedagogika, 1993,

⁹ KREBS, V., DURDISOVÁ, J., POLÁKOVÁ, O., ŽIŽKOVÁ, J.: *Sociální politika*. CODEX, 1997, str. 297.

*vzdělávacích a vzdělávaných subjektů, způsob financování, vymezení vzdělávacích cílů a obsahů, stimulování a ovlivňování činnosti vzdělávacích subjektů a způsob jejich kontroly.*¹⁰

Jak je na první pohled zřejmé všechny definice mají jedno společné, a to, že vzdělávací politika je s určitou nadsázkou hybnou silou, která ovlivňuje celkový chod vzdělávání. Vzděláváním se zde myslí celkový záběr na tuto problematiku a to od rodiny přes předškolní vzdělávání, povinnou školní docházku, sekundární vzdělávání, terciární vzdělávání až po celoživotní vzdělávání. Samozřejmě nemůžeme zapomenout na instituce, které se zabývají vzděláváním mimo pedagogicky zakotvené instituce, jako jsou muzea, galerie, knihovny atd.

Často se můžeme setkat i s termínem „**školská politika**“. Školská politika je považována za užší termín, který se zabývá školským systémem a jeho řízením. Především jde o školské instituce zřizovány státem, respektive zákony.

V předchozích řádcích jsem se snažil ukázat, že vzdělávací politika je obor, který má velký rozsah. Velmi často využívá mnoho jiných disciplín, které ji ovlivňují a formují její obsah, nástroje, priority, aktéry apod. Pro mou práci je tedy důležité si formulovat jaké nástroje a aktéry vzdělávací politika má. Je to důležité, abychom později lépe chápali jednotlivé kroky, změny ve vzdělávací politice vysokých škol.

1.3 Nástroje vzdělávací politiky

Mezi nástroje vzdělávací politiky řadíme:

1. Plánování (cíle)
2. Legislativa
3. Financování
4. Kurikulární politika
5. Monitorování
6. Evaluace
7. Vzdělávací reforma

---

¹⁰ KALOUS, J.: *Rozvoj vzdělávací politiky*. Praha: PHARE, 1994

1. Plánování (cíle)

Plánování má ve všech odvětvích významnou roli. Stejně tak u vzdělávání je tato aktivita důležitá. Hlavním úkolem plánování je **určení cílů**. Současný vývoj vzdělávací politiky se vyznačuje dynamickým rozvojem na všech úrovních, a to od předškolního po celoživotní vzdělávání. Je tedy logické, že pro efektivní změny ve vzdělávání je nutné určit správné cíle, které povedou ke zkvalitnění celého systému. Tyto cíle by měly být rozpracovány od jednotlivých stupňů vzdělávacího cíle až po celkový cíl celého systému.

Stanovení cílů můžeme rozdělit na několik úrovní:¹¹

VIZE	Vyjádření hlavního účelu a hodnot, tvoří nejširší rámec pro vytváření cílových struktur.
POSLÁNÍ	Odvíjí se od zmíněné vize a vymezuje účel a hlavní směr aktivit.
OBEČNÉ CÍLE	Rozvíjí v jednotlivých oblastech vymezené poslání do poměrně omezeného počtu cílových záměrů. Ty jsou dále konkretizovány.
KONKRÉTNÍ CÍLE	Často formulovány po menší útvary. Mají být přesně specifikované, měřitelné, reálné, relevantní a časově limitované.

2. Legislativa

Legislativa (právní norma) je hlavním regulátorem vzdělávacího systému. Často uváděným pojmem spojeným s legislativou ve vzdělávání je *legalizace*. Tento pojem se dá vysvětlit následovně: „... *možnost soudního rozhodování o problémech spojených se vzděláváním*.“¹²

Česká republika má základní právní pravidla v přístupu ke vzdělávání v Ústavě České republiky respektive v Listině základních práv a svobod (součástí ústavního pořádku ČR). V této listině se v článku 33 dozvíme, že:

- Každý má právo na vzdělávání. Školní docházka je povinná po dobu, kterou stanoví zákon.
- Občané mají právo na bezplatné vzdělávání v základních a středních školách, podle schopností občana a možností společnosti též na vysokých školách.
- Zřizovat jiné školy než státní a vyučovat na nich lze jen za podmínek stanovených zákonem; na takových školách se může vzdělání poskytovat za úplatu.¹³

¹¹ KALOUS, J.: *Teorie vzdělávací politiky*. Praha: ÚIV 1997, str. 20.

¹² POTŮČEK, M a kol.: *Veřejná politika*. Praha: Slon 2005, str. 296.

¹³ *Listina základních práv a svobod ČR*

Ostatní pravidla, která určují řízení jednotlivých stupňů vzdělávání, jsou zákony.

3. Financování

V ČR je vzdělávání financováno především ze státního rozpočtu. Proto je důležitý proces tvorby a schvalování státního rozpočtu.

Jelikož se vzdělávání nedá dostatečně financovat pouze ze státního rozpočtu, častěji se hovoří o posílení financování škol, především vysokých škol, z jiných zdrojů (soukromý sektor, školné atd.).

Pro financování škol jsou známy čtyři způsoby:¹⁴

1. systém poskytování finančních prostředků školám
2. systém založený na normativním vymezení vstupních podmínek
3. systém založení na normativním vymezení výsledků
4. systém založení na poskytnutí celkové jednorázové částky školám při dosažení žádoucích výsledků v jejich činnosti

Ve většině států EU se financování řeší tzv. *normativním financováním (vymezený vstupních podmínek)*. Toto financování je založeno na principu platby na jednoho žáka či studenta škoie. V ČR se tento způsob financování zavedl v roce 1991. Financování na základě tzv. normativu je však velmi kritizováno, jelikož je založen na kvantitativní složce hodnocení a nikoliv kvalitativní. Častěji se hovoří o řešení financování na základě počtu absolventů a ne na počtu přijatých studentů.

Otázka financování je a pravděpodobně vždy bude základním nástrojem vzdělávací politiky.

4. Kurikulární politika

Pod pojmem kurikulum si můžeme představit vzdělávací program, obsah vyučování, činnost ve třídě, veškerou zkušenost, všechno to, co se žák během výuky naučí, vztahy mezi učiteli a žáky. Kurikulum je ovlivňováno kulturně, sociálně, ekonomickými tradicemi jednotlivých států. V posledních letech je ovlivňováno i celoevropskými trendy, které mají vliv na formulování kurikula v jednotlivých státech.

---

¹⁴ KALOUS, J., VESELÝ, A.: *Teorie a nástroje vzdělávací politiky*. Praha: Karolinum 2006, str. 134.

Kurikulum je tvořeno na různých úrovních. Základním dokumentem je národní kurikulum. Tento dokument koncepčně určuje obecné cíle ve vzdělávání (cíle, obsah, prostředky). Národní kurikulum může být přijato jako zákon.

Dále si jednotlivé školy vytvářejí vlastní kurikulum podle potřeby, ale na základě Národního kurikula. U nás se jedná o Rámcový vzdělávací program → Školní vzdělávací program na všech stupních škol mimo terciárního vzdělávání.

Z toho vyplývá, že máme tři úrovně kurikula a to:

NÁRODNÍ KURIKULUM→VZDĚLÁVACÍ PROGRAMY→ŠKOLNÍ PROGRAMY

5. Monitorování

Pod tímto nástrojem máme na mysli hodnocení (monitorování). Jde o hodnocení celého systému. Na základě hodnocení celého systému vznikají různá statistická data, která slouží k následným analýzám, srovnávání a v neposlední řadě právě k hodnocení systému.

6. Evaluace

Evaluace je stejně jako monitorování proces hodnocení. Nejde však o hodnocení celého systému, ale o hodnocení různých pedagogických jevů a procesů. Na základě tohoto hodnocení se následně zjišťuje, jak jsou tyto jevy či procesy efektivní.

Evaluace má v posledních letech ve vzdělávací politice nezastupitelné místo. Rozvoj této oblasti zapříčinila decentralizace vzdělávacího systému a posílení autonomie škol. Evaluace se zaměřuje jak na výsledky žáků, tak na práci pedagogů a v neposlední řadě na řízení jednotlivých institucí (škol).

Výsledky hodnocení mají posléze vést ke krokům, které zkvalitní práci všech účastníků vzdělávacího procesu.

7. Vzdělávací reforma

Tento poslední nástroj je ve své podstatě hybatelem změn ve vzdělávacím systému. Jde o záměrný zásah do již existujícího systému, jejímž cílem je změna v systému. Reformy (změny) se mohou týkat jednotlivých částí vzdělávacího systému (např. kurikula, cíle vzdělávání, financování, řízení atd.), nebo může jít o změnu celkového systému (vzdělávací soustavy).

Vzdělávací reforma je vždy společensky citlivá otázka a proto se většinou těžce prosazuje.

1.4 Aktéři vzdělávací politiky

Všichni jsme chodili do školy a všichni si také pamatujeme na ty, kteří se „aktivně“ podíleli na vzdělávání nás a ostatních účastníků vzdělávacího procesu. Ale ne vždy jsme byli schopni si uvědomit, kolik lidí a skupin se podílí na vzdělávání. Vnímali jsme pouze malou hrstku aktérů vzdělávací politiky. Já se pokusím vyjmenovat ty nejdůležitější, kteří se podílejí na tvorbě tohoto procesu.

Mezi aktéry vzdělávací politiky se řadí následující skupiny:¹⁵

1. Zvolení politici
2. Školská administrativa
3. Učitelé
4. Rodiče a jejich asociace
5. Studenti
6. Zaměstnavatelé
7. Vzdělávací experti

1. Zvolení politici

Tato skupina není v České republice příliš kladně hodnocena, i když má největší vliv na tvorbu nových směrů ve vzdělávání. Mezi tuto skupinu spadají tzv. ústavní činitelé, kteří jsou většinou voleni občany České republiky (prezident, poslanec, senátor, hejtman, starosta obce atd.).

Pro tuto práci je tato skupina jednou z nejdůležitějších, jelikož má ústřední vliv na celkovou tvorbu vzdělávání. Směry, kterými se Česká republika vydává ve vzdělávací politice, jsou vždy závislé na politicích a jejich názorech.

Vzdělávací politika ovšem není u politiků populární téma. Proto se během relativně krátkého volebního období (většinou 4 roky), nedokáže prosadit tolik kvalitních změn v této oblasti. Politici mají však natolik výsadní pozici, že bez jejich aktivity se vzdělávací systém ČR nemůže dynamicky rozvíjet.

---

¹⁵ KALOUS, J.: *Teorie vzdělávací politiky*. Praha: ÚIV 1997, str. 46.

2. Školská administrativa

Školská administrativa je oproti jiným skupin velmi rozmanitá a široká skupina. Začíná to úředníky na ministerstvu počínaje ministrem a končí řediteli škol. Tato skupina se denně setkává s řešením problémů, které mají výrazný vliv na řízení vzdělávací soustavy.

Je zde samozřejmě důležité uvědomit si, že je rozdíl v řešení problémů na jednotlivých úrovních řízení. Centrální úroveň řeší spíše obecné vzdělávací problémy, regionální řeší rozpočet pro jednotlivé školy, pedagogické pracovníky atd. a celkovou politiku kraje ve vzdělávání a konečně místní úroveň, která již řeší přímé řízení jednotlivé školy.

Školská administrativa má jistě velkou roli v řízení vzdělávání.

3. Učitelé

Učitelé jsou alfou a omegou celého vzdělávání a to na jakékoli úrovni. Není důležité, jestli jde o učitele základní školy nebo vysokoškolského pedagoga. Všichni mají výrazný vliv na vývoj a tvorbu vzdělávací politiky, tedy aspoň by měli mít.

Tato skupina je však dlouhodobě nedoceněna, především finančně, i když je společností řazena mezi nejprestižnější povolání. Dalším problémem je, že se dlouhodobě nepracuje na zkvalitnění této profese a reformy v oblasti pedagogické profese jsou dlouhodobě minimální.

Učitelé byli, jsou a budou páteří celého vzdělávání.

4. Rodiče a jejich asociace

Rodiče by měli být důležitou součástí vzdělávací politiky. Bohužel se rodiče nedaří dlouhodobě zapojit do života škol. I když se v posledních letech daří aktivněji je zapojovat do rozhodování v některých otázkách školských aktivit, stále je jejich iniciativa velmi malá. Proto jsou důležité rodičovské asociace, které mají větší vliv na prosazení změn ve škole. Tyto asociace mohou vznikat na úrovni místní, regionální a národní.

5. Studenti

Studenti mají ze všech skupin nejmenší možnost ovlivňovat změny ve vzdělávací politice. Samozřejmě studenti vysokých škol mají určitým způsobem větší pravomoci, ale stále je jejich možnost přímého ovlivňování vzdělávací politiky malá.

Nejvýraznější možností jakou studenti mají je jejich veřejný protest, který může upozornit na problémy, jež se jich přímo týkají a jež chtějí změnit.

6. Zaměstnavatelé

Role zaměstnavatelů je dlouhodobě posilována. Jejich snahou je tvorba vzdělávací politiky podle jejich požadavků na budoucí zaměstnance. Podílí se na finanční podpoře jednotlivých škol směrem k vytvoření podmínek pro vzdělávání budoucích expertů pro jejich odvětví (průmysl, zemědělství, obchod atd.).

Role zaměstnavatelů je nejčastěji zmiňována v reformách vysokoškolského vzdělávání. Především jde o otázku spolufinancování škol. Stejně tak je zde snaha, aby se školy snažily uspokojit konkrétní požadavky firem na vzdělávání.

Zdá se, že role zaměstnavatelů bude nadále růst a bude čím dál významnější.

7. Experti

Experti většinou nepatří mezi přímé aktéry změn ve vzdělávací politice, jsou ale velmi významným článkem prosazování změn. Často přicházejí s konkrétními návrhy jak změnit vzdělávání v jednotlivých zemích či globálně v celé Evropě.

Zmínil jsem, že se aktivně nepodílejí na změnách, ale může se stát, že jsou přizváni politiky k vypracování určitých reforem.

Tato skupina se nejčastěji vyjadřuje k vzdělávací politice ve studiích či v odborných člancích.

1.5 Základní principy vzdělávací politiky

Vzdělávací politika má stejně jako jakýkoli obor určité myšlenky, koncepty na kterých staví své základy. Mezi tyto základy patří čtyři principy:¹⁶

1. Princip rovnosti příležitostí ke vzdělávání

Každý občan má rovné právo k přístupu ke vzdělání. Nikomu, a to z jakýchkoli důvodů, nesmí být zabráněno se vzdělávat. Tento princip se v ČR objevuje po roce 1989. Stále se však často hovoří o nedodržování tohoto principu. Především je v souvislosti s tímto principem poukazováno na sociálně slabé občany, kteří mají často znemožněný přístup k vysokoškolskému vzdělávání.

---

¹⁶ BRDEK, M., VYCHOVÝ, H.: *Evropská vzdělávací politika: programy, principy a cíle*. Praha: Aspi Publishing 2004, str. 23.

2. Princip celoživotního vzdělávání

Tento princip, stejně jako předešlý, je prosazován až po roce 1989. Základem celoživotního vzdělávání je zvyšující se konkurenceschopnost a rozvoj technologií. Tento princip má úzké vazby se zaměstnaností. Každý jedinec by měl být připraven během svého aktivního života na změnu zaměstnání (rekvalifikace). Celoživotní vzdělávání je a bude důležitým tématem vzdělávací politiky.

3. Princip individualizace a diferenciac

Ve vzdělávání je důležité přistupovat k jednotlivým aktérům individuálně. Musí se brát v potaz jeho potřeby, schopnosti a možnosti.

Diferenciac ve vzdělávání vyjadřuje rozmanitost vzdělávacích potřeb.

4. Princip internacionalizace

Pro rozvoj vzdělávání v jednotlivých zemích je důležitá spolupráce s ostatními státy. Po vstupu ČR do EU se tento princip ještě více stává aktuálním. Vzájemná spolupráce a tvorba vzdělávacích programů jsou již na denním pořádku. Spolupráce není jen na úrovni států, ale jde i o užší spolupráci škol, fakult, akademických pracovníků, studentů.

Předchozí řádky se snažily stručně nastínit vše, co tvoří obor vzdělávací politika. Samozřejmě jsem se zaměřil především na základní vymezení, které je pro tuto práci zásadní. Pokud bych chtěl popsat vzdělávací politiku ze všech pohledů, které ji tvoří a ovlivňují, vydalo by to na samostatnou práci. Zaměřil jsem se jen na ty aspekty, které se budou úzce věnovat mému tématu, a to vzdělávací politice ve vztahu k vysokým školám.

Vzdělávací politika má pro rozvoj vysokoškolského vzdělávání skutečně zásadní význam. Je ovšem jasné, že tuto politiku tvoří převážně politici, kteří z větší části dávají přednost zdravotnictví, sociální politice (především důchodová reforma) atd.. Tento fakt tak naznačuje, že vzdělávací politika hraje druhé housle a je jasné, že se to do budoucna tato pozice příliš nezmění. Na druhé straně, a to je paradox, politici považují či spíše deklarují, že vzdělávání je pro ně prioritou. Doufejme, že se jednoho dne stane vzdělávací politika prioritou nejen v prohlášeních, ale také v činech.

2. Vysoké školy a Národní program rozvoje vzdělávání (Bílá kniha)

Rok co rok se zvyšuje počet žadatelů o vysoké školy. Jedním důvodem tohoto trendu je velká nabídka škol. Během posledních dvaceti let se zvýšil počet vysokých škol několikanásobně.

V této kapitole začnu stručnou charakteristikou vysokých škol a posléze se budu věnovat vysokému školství z pozice Národního programu rozvoje vzdělávání tzv. Bílé knihy z roku 2001. Právě tento dokument se snažil výrazněji nastínit nové trendy a budoucí vývoj pro terciární vzdělávání, tudíž i vysoké školství.

2.1 Vysoké školy ve vzdělávacím systému České republiky

Vysoké školy podléhají zákonu č. 111/1998 Sb., o vysokých školách. Tento zákon vymezuje základní postavení vysokých škol v české vzdělávací soustavě.

Zákon ve svém základním ustanovení definuje vysoké školy takto: „*Vysoké školy jako nejvyšší článek vzdělávací soustavy jsou vrcholnými centry vzdělanosti, nezávislého poznání a tvůrčí činnosti a mají klíčovou úlohu ve vědeckém, kulturním, sociálním a ekonomickém rozvoji společnosti...*“¹⁷

Vzdělávací systém ČR je rozdělen na preprimární, primární, sekundární a terciární vzdělávání. Vysoké školy patří do terciárního vzdělávání, takže se řadí do skupiny vyšších odborných škol a vysokých škol (univerzitní, neuniverzitní). Já se budu zabývat pouze vysokými školami a to jak univerzitními tak neuniverzitními.

Mezinárodní norma pro klasifikaci vzdělávání ICED (1997) řadí terciární vzdělávání do kategorie ICED 5 (A, B) a ICED 6.

ICED 5

- je označován za první stupeň terciárního vzdělávání, který nevede k přímé vědecké kvalifikaci. ICED 5 se dále dělí na A a B
- ICED 5A je zaměřen na teoretické programy nebo programy vedoucí k získání náročných kvalifikací (např. Mgr., Ing.)
- ICED 5B je zaměřen na programy prakticky/profesní (vyšší odborné školy)

---

¹⁷ Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách.

ICED 6

- druhý stupeň terciárního vzdělávání vede studium k vědecké kvalifikaci (doktorandské studium)

Podle tohoto mezinárodního rozdělení se budu zabývat kategoriím ICED 5A a ICED 6.

Jaké je jiné rozdělení vysokých škol v České republice? Na tuto otázku může odpovědět zákon o vysokých školách, který podrobně popisuje, jaké vysoké školy máme.

2.1.1 Vysoké školy a jejich dělení podle zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách

Typ

1. **Univerzitní** - může uskutečňovat všechny typy studijních programů a v souvislosti s tím vědeckou a výzkumnou, vývojovou, uměleckou nebo další tvůrčí činnost.¹⁸
2. **Neuniverzitní** - uskutečňuje bakalářské studijní programy a může též uskutečňovat magisterské studijní programy a v souvislosti s tím výzkumnou, vývojovou, uměleckou nebo další tvůrčí činnost. Vysoká škola neuniverzitní se nečlení na fakulty.¹⁹

Zřizovatel

1. **Veřejné**
2. **Soukromé** (od roku 1999)
3. **Státní** (vojenské, policejní)

Nyní se zaměřím na vysoké školy v tzv. Bílé knize. Pokusím se formulovat základní myšlenky rozvoje vysokých škol, které se v tomto materiálu objevují. Je celkem důležité si uvědomit, že tento dokument, i když se zabýval rozvojem vzdělávání celé soustavy, nastínil kudy se chce naše vysokoškolské vzdělávání vydat a jakou roli by mělo hrát v celkovém vzdělávacím systému.

2.2 Bílá kniha a vysokoškolské vzdělávání

Předem než se zaměřím na vysoké školy v Bílé knize, musím se zmínit o tomto dokumentu jako takovém, abychom vůbec věděli, co tento dokument přináší.

---

¹⁸ Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách

¹⁹ Tamtéž

2.2.1 Národní program rozvoje vzdělávání: Bílá kniha

Dokument vznikl na základě usnesení vlády České republiky č. 277 ze dne 7. dubna 1999. Toto usnesení přijalo základní cíle vzdělávací politiky. Přijaté cíle se staly východiskem „*Koncepce vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy v České republice*“ zveřejněné Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy dne 13. května 1999.²⁰

Bílá kniha je dokument, který formuluje „... *myšlenková východiska, obecné záměry a rozvojové programy, které mají být směrodatné pro vývoj vzdělávací soustavy ve střednědobém horizontu*“.²¹

Tento dokument je otevřený a proto by se měl průběžně kriticky hodnotit a doplňovat podle společenské situace.

Bílá kniha se zaměřuje, jak už bylo řečeno, na celkový vzdělávací systém a proto se postupně zabývá jednotlivými stupni vzdělávací soustavy.

Dokument je rozdělen do čtyř kapitol:

I. kapitola má za úkol vymezit základní východiska a předpoklady rozvoje vzdělávací soustavy (obecné cíle, řízení, financování, mezinárodní spolupráce ...)

II. kapitola se zaměřuje na předškolní, základní a střední vzdělávání

III. kapitola má v centru pozornosti terciární vzdělávání. Právě v této kapitole se dozvíme základní myšlenky rozvoje vysokoškolského vzdělávání.

IV. kapitola se zaměřuje na vzdělávání dospělých

Nyní se již můžeme pustit do rozboru základních myšlenek III. kapitoly, která se věnuje terciárnímu vzdělávání a tím pádem i vysokoškolskému. Předem musím zdůraznit, že tento dokument a následně kapitola o vysokých školách je odrazovým můstkem pro rozvoj vysokoškolského vzdělávání po roce 1989 v ČR.

2.2.2 Bílá kniha o vysokých školách

Vysokoškolskému vzdělávání se po roce 1989 otevřel nový směr. Vysoké školy byly decentralizované, obnovila se akademická svoboda a autonomie univerzit. Bylo však nutné nejen vytvořit nový zákon, který se po zákoně ze 4. května 1990, podařilo v roce 1998 vytvořit, ale hlavně předložit dlouhodobý plán pro rozvoj vysokoškolského vzdělávání.

---

²⁰ *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha*. Praha: ÚIV 2001, str. 7.

²¹ Tamtéž

A právě Národní program rozvoje vzdělávání v ČR (Bílá kniha) z roku 2001 se pokusil předložit myšlenky, jakým směrem by se mělo vysokoškolské vzdělávání vydat. Jelikož se v dokumentu pracuje souhrnně s terciárním vzděláváním, pokusím se vyzdvihnout pouze ty části, které se zaměřují na vysoké školy, i když se někdy neubráním zmínit i celkový terciární sektor.

Co je tedy pro Bílou knihu nejdůležitější v oblasti rozvoje vysokých škol? Jakým směrem se má ubírat vysokoškolská politika? Má naše vysokoškolské vzdělávání sílu konkurovat evropským školám či dokonce světovým? Tyto otázky si jistě autoři Bílé knihy položili. Ale jaká východiska nakonec vyplynula z tohoto materiálu pro vysoké školství?

Předem začneme s obecným náhledem Bílé knihy na vysoké školy.

Bílá kniha klade důraz na tyto východiska:

- Hlavní záměr bohatě diverzifikovat systém; zajistit dostatečnou kapacitu; v maximální míře prostupný sektor s možností změnit nebo pokračovat ve studiu (v každém věku, době)→ uchazeči budou mít možnost se profilovat podle svých potřeb a podle trhu práce.
- Umožnit do roku 2005 polovině populačního ročníku 19letých vstoupit do terciárního vzdělávání (zde se počítá i s vyššími školami).
- Zajistit rovný a maximálně otevřený přístup ke vzdělání.
- Důraz na celoživotní vzdělávání; rozmanitá a prostupná struktura celého vzdělávacího systému včetně vysokoškolského
- Student by měl během studií na vysoké škole strávit určitý čas mimo svoji školu (především studium v zahraničí); podpora mobility akademických pracovníků
- Hodnocení kvality vzdělávání by mělo vést k odstranění nedostatků a zdokonalování školy a pracovníků
- Podpora lidských zdrojů; celoživotní vzdělávání odborníků a akademických pracovníků; podpora studentů → hledání individuálních cest ve studiu; poradenská centra (studijní, psychologické a profesní)²²

Toto jsou základní (obecné) směry, jakými by se mělo terciární vzdělávání ubírat. Velmi výrazný a často zmiňovaný cíl je zvyšování počtu absolventů tohoto sektoru.

---

²² *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha.* Praha: ÚIV 2001, str. 63.

Dalším znatelným hlasem změny je důraz na uplatnitelnost absolventů. Především, aby se absolventi a hlavně obory byly schopné přizpůsobit poptávce trhu. Tyto tendence se opětovně objeví za sedm let v Bílé knize terciárního vzdělávání, ke které se ještě dostanu v dalších kapitolách, ale je vidět, že ani za sedm let se tento důraz na soulad nabídky absolventů a poptávky zaměstnavatelů nedostal do rovnováhy.

Nyní se můžeme podívat na základní cíle vysokoškolského vzdělávání. Cíle jsou postaveny na celý systém terciárního vzdělávání. Já se pokusím zaměřit pouze na vysokoškolské.

Každý student vysoké školy by měl být schopen zvládnout následující kompetence:

- Student by si měl osvojit tvůrčí a kritické myšlení
- Student by měl být připraven na celoživotní vzdělávání (permanentní učení)
- Student by se měl aktivně účastnit tvůrčí práce
- Student by měl být připraven reagovat na nové požadavky společnosti a trhu práce

Institucionální struktura:

Vysoké školy univerzitního typu – nabízí všechny typy vysokoškolských studijních programů; různé typy studia v programech celoživotního vzdělávání; měly by efektivně využívat vědeckých kapacit nejen škol, ale i jiných institucí (Akademie věd ČR)²³

Vysoké školy neuniverzitního typu – nabízí převážně bakalářské studijní programy a kurzy dalšího vzdělávání; vize multidisciplinárních vzdělávacích institucí → k uspokojení vzdělávacích potřeb převážně v regionu; široké spektrum programů, které budou kombinovatelné, volitelné a variabilní; spolupráce s podniky na projektech, projekty aplikovaného výzkumu, mezinárodní spolupráce²⁴

Struktura úrovní vzdělávání

Bakalářské studium – „...studium využívající soudobé odborné poznatky a metody, spolu s potřebnými teoretickými základy a tvůrčí činností, bude v souladu s principy Boloňské

---

²³ Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha. Praha: ÚIV 2001, str. 65.

²⁴ Tamtéž, str. 65.

deklarace představovat pestrrou množinu programů s více či méně aplikačním zaměřením, které umožní uplatnění na trhu práce, ale i další studium v magisterských programech.²⁵

Magisterské studium – „...zaměřeno na získání teoretických i praktických poznatků, založených na vědecké, výzkumné a další tvůrčí činnosti, která je jeho neoddělitelnou součástí.“²⁶ Tento program bude do budoucna převážně navazujícím na rozvíjející se bakalářské studium.

Doktorské studium – „...nejvyšší stupeň terciárního vzdělávání zaměřeno především na výzkum a vývoj a samostatnou tvůrčí činnost.“²⁷

Počítá se, že většina studentů bude především studovat bakalářský program. Tento program by měl uspokojit poptávku trhu. Samozřejmě se počítá i s tím, že velká část studentů bude následně pokračovat ve studiu navazujícího magisterského programu.

V rámci restrukturalizace se budou vyvažovat počty studentů na bakalářském, magisterské a doktorském programu, také bude možné studovat nedělitelné magisterské programy, které doporučí Akreditační komise.

Na základě studijních programů a vědecké činnosti se podle Bílé knihy mají rozdělovat tři skupiny vysokých škol:

1. Školy, které budou pracovat se špičkovým výzkumem a výchově k vědecké činnosti (magisterské a doktorské programy)
2. Školy, na kterých se budou nabízet jak obory s vědeckou činností, tak obory zaměřené na praktický profesní charakter, který bude spojený s aplikovaným výzkumem
3. Školy, které budou nabízet pouze bakalářské programy s uplatněním tvůrčí činnosti²⁸

Počet studentů na vysokých školách se zvýší

Počet studentů, kteří studují vysokoškolské studium, je podle Bílé knihy malý a proto se snaží vypočítat počet studentů, kteří by měli v budoucnu vstupovat do vysokoškolského studia. Tento počet by se měl výrazně zvýšit, jelikož Česká republika zaostává za evropskými

---

²⁵ *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha.* Praha: ÚIV 2001, str. 64.

²⁶ Tamtéž

²⁷ Tamtéž

²⁸ Tamtéž, str. 70.

státy, které mají vyšší počet vysokoškolsky vzdělaných občanů. Průměrný počet vysokoškoláků v EU činí 35% v ČR to je pouze 14% (2005). Co tedy Bílá kniha doporučuje pro vysokoškolský sektor, aby se přiblížil k číslům EU.

- Jednou z priorit vzdělávací politiky ČR v oblasti terciárního vzdělávání a tím pádem i vysokých škol je, aby polovina populačního ročníku 19letých, vstoupila (do roku 2005) do terciárního vzdělávání.
- Počítá se s tím, že se zvýší počet studentů staršího věku, kteří budou vstupovat do distanční a kombinované formy studia či do celoživotních programů.
- Na vysokých školách dojde k restrukturalizaci počtu studentů absolvující jednotlivé typy studijních programů. Zvýšení „prváků“ na VŠ z 60 000 na 195 000 (jde jak o bakalářské tak magisterské studium).
- Na základě zvyšující se všestranné prostupnosti se má snížit počet vysokoškolsky neúspěšných studentů. Tím by se mělo zajistit zvýšení počtu absolventů o 5000.
- Doktorské studium bude nadále stejné, tedy počet studentů vstupující do tohoto typu studia bude nadále přibližně 5000. Jen je nutné zefektivnit toto studium a zamezit „úmrtí“ studentů.
- Nově vznikající soukromé vysoké školy bude studovat cca 10 000 studentů.
- Konečně lze shrnout, že se počítá s nárůstem studentů o 12%.
- Dále se počítá s možností, že 80% maturantů bude vstupovat do terciárního vzdělávání.²⁹

Všechna tato čísla jsou dost optimistická a i dnes se stále hovoří o zvyšování studentů, kteří vstupují do vysokoškolského vzdělávání. Tento trend je dlouhodobě kritizován vysokými školami, jelikož nepotýkají s nedostatečnou kapacitou. Stejně kriticky se stále častěji hovoří o snižování kvality výuky → chybí dostatek kvalitních pedagogů.

Otázkou zvyšování studujících na vysokých školách se budu zabývat dále v kapitole věnované Bílé knize terciárního vzdělávání a také v kapitole věnující se Změnám na VŠ v číslech.

Další téma, které je stále aktuální se zaměřuje na rovný přístup ke vzdělávání.

---

²⁹ *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha.* Praha: ÚIV 2001, str. 66.

Rovný přístup ke vzdělání

Každý občan České republiky, který ukončí středoškolské vzdělání maturitou, má mít možnost vstoupit do dalšího vzdělávání (terciárního). Podle Bílé knihy se počítá s tím, že bude možno vstupovat do terciárního vzdělávání otevřeně bez přijímacího řízení. Tento model by mělo podpořit zavedení „státní maturity“. Ta by měla nahradit přijímací řízení ovšem ne u všech oborů.

Dlouhodobým cílem pro rovný přístup ke vzdělávání je: „... v maximální míře využívat a podporovat rozvoj lidských zdrojů. Znamená to pomáhat studentům při orientaci ve studijních příležitostech, při nalézání optimální studijní cesty i při orientaci na trhu práce prostřednictvím budování poradenských center poskytujících studijní, psychologické a profesní poradenství“.³⁰

Především je nutné se zaměřit na studenty, kteří by mohli mít problém s přístupem ke vzdělávání. Jde o handicapované a sociálně ekonomicky slabé studenty. Zde se opět dostáváme k otázce, která se později opět objeví v Bílé knize terciárního vzdělávání za sedm let. Nerovný přístup ke vzdělání je otázka, která je evidentně stále aktuální a pravděpodobně bude ještě dlouho zaměstnávat reformisty školství.

Prostupnost a modulární stavba studijních a vzdělávacích programů

Otázka prostupnosti a modulární stavby je pro celkovou konkurenceschopnost terciárního vzdělávání v Evropě a ve světě velmi důležitá.

Co tyto záležitosti přinesou? Především možnost studovat na více školách, a to zejména na zahraničních univerzitách či vysokých školách. Důvodem není pouze možnost studovat na jiné škole, ale hlavně možnost uznání tohoto studia.

Prostupnost systému je v souladu s Boloňskou deklarací. Tedy možnost po ukončení bakalářského studia postoupit na navazující magisterské studium (vertikální prostupnost). Tato možnost studovat dále by měla být umožněna na jakékoli škole nabízející příslušný obor. Stejně tak by měla být možnost přecházet mezi jednotlivými studijními programy (horizontální prostupnost).

Prostupné vzdělávání má podle Bílé knihy také zabezpečit „modulární stavba studia“.

---

³⁰ Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha. Praha: ÚIV 2001, str. 67.

„Modulem se rozumí ucelená část studijního programu, která je uspořádána tak, aby bylo možno moduly sestavovat do vyšších vzdělávacích celků.“³¹ Tento model především podporuje mobilitu studentů, celoživotní vzdělávání, možnost změny cesty v rámci terciárního vzdělávání.

Dalším, a to zásadním krokem, je zavedení „kreditního systému“. Lépe se kontroluje a hodnotí jednotlivé části studia. To se zabezpečuje pomocí standardizované jednotky studia (kreditů). Zavádění kreditního systému na vysokých školách se provádí na základě *European Credit Transfer System (ECTS)*.

Mezinárodní spolupráce vysokých škol

Mezinárodní spolupráce vysokých škol po celé Evropě je důležitou součástí zvyšování kvality studia. Proto Bílá kniha zdůrazňuje tento postoj. Jako nejdůležitějším faktorem této spolupráce je studentská mobilita. Česká republika se chce přidat k myšlence, že student vysoké školy by měl během svého studia alespoň jednou navštívit a studovat na jiné vysoké škole (zahraniční).

České vysokoškolské vzdělávání se připojilo k mnoha deklarácím, která se týkají rozvoje a spolupráce evropských škol. Jde především o Lisabonskou dohodu, Sorbonnskou a Boloňskou deklaraci (viz kap. 3).

Hodnocení a celoživotní vzdělávání

Hodnocení kvality jednotlivých vysokých škol bude komplexní proces. Cílem hodnocení je odstraňování nedostatků a stálé zdokonalování.

Hodnocení je buď vnitřní či vnější. Vnitřní je v režii školy. Samotná škola má na starost hodnocení svých pracovníků a programů. Naopak vnější má podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách Akreditační komise. Tato komise je vládou jmenovaná nezávislá komise složená z odborníků.

V následujících letech se zvýší snaha o hodnocení od zahraničních expertů a vysokých škol. Hodnocení nesmí být závislé na dalším financování jednotlivých institucí (škol).

Celoživotní vzdělávání je pro splnění některých cílů v rámci terciárního vzdělávání velmi důležité. Vysoké školy by měli nabízet kurzy celoživotního vzdělávání. To by mělo uspokojit tu část populace, která nemohla studovat a to z jakýchkoli důvodů či nedokončila

---

³¹ *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha*. Praha: ÚIV 2001, str. 68.

studium na vysoké škole. Tyto kurzy či programy se stanou důležitou součástí dalšího vzdělávání.

Bílá kniha je prvním krokem k reformě

Bílá kniha z roku 2001 se pokusila otevřít nový pohled na komplex vzdělávání v ČR. Její vznik dodal určitý impuls pro následné kroky v jednotlivých stupních vzdělávací soustavy. Pro vysoké školy to bylo jistě přínosné, ale až následující Bílá kniha terciárního vzdělávání z roku 2008 se pokusila podrobněji definovat, jakou cestou se vydá vysokoškolské vzdělávání. Tím ovšem nemůžeme, zahrnou myšlenky, které se objevili v kapitole o terciárním vzdělávání. Většina zmíněných cílů se nakonec objevily v Bílé knize terciárního vzdělávání, což dokazuje, že dokument z roku 2001 byl a je stále přínosem.

Pro další a evidentně důležitý náhled na vysokoškolské vzdělávání je klíčový pohled na evropskou vzdělávací politiku v oblasti terciárního vzdělávání. Programy, deklarace, usnesení, smlouvy a další dokumenty jednoznačně formulují vzdělávání nejen v Evropě, ale i v České republice. Proto se chci touto otázkou evropské vize v terciárním a především vysokoškolském vzdělávání nyní zabývat v následující kapitole.

3. Evropská vzdělávací politika vysokých škol

Evropská unie se dlouhodobě snaží o rozvoj vzdělávání. Postupně, jak se vyvíjela otázka potřeb ve vzdělávání, tak se i rozvoj tohoto odvětví upravoval. Od 90. let 20. století je nejčastější oblastí rozvoje ve vzdělávání, v rámci evropských států, a to nejen členů EU, vysokoškolské vzdělávání. Právě otázka spolupráce a tvorba deklarací a programů, které vedou či vedly k rozvoji vysokého školství, je součástí této kapitoly.

Chci se zaměřit především na důležité dokumenty, které měly či mají vliv na vývoj českého vysokého školství. Tyto dokumenty jsou velmi důležité pro celkové pochopení nynějšího stavu a posléze i směru vysokoškolského vzdělávání.

3.1 Vzdělávací politika Evropské unie

Evropská unie má v podstatě nulový vliv na přímé řízení ve vzdělávání. Tyto pravomoci stále zůstávají v rukou jednotlivých členů EU a je jisté, že se těchto pravomocí nikdo nebude chtít vzdát. Bylo by velmi neefektivní, kdyby se všechny tyto koncepce vzdělávání sjednotily do jedné univerzální. Není možné vytvořit jeden model pro mnoho států s různou kulturně společenskou historií.

Začátky rozvoje se datují do doby založení nynější EU. V roce 1957 bylo Římskou smlouvou založeno Evropské hospodářské společenství (nynější EU). Tato smlouva se takřka nedotýká otázky vzdělávání. Pouze článek 128 je výjimkou. Právě v tomto článku se hovoří o odborné přípravě. Právě odborné vzdělávání bylo dlouhá léta prioritou Evropských společenství. V tom je velký rozdíl v porovnání s dnešní dobou, kdy se do popředí dostává otázka terciárního vzdělávání, které je dlouhodobě považováno za vzdělávání vedoucí k ekonomicko-hospodářské prosperitě Evropy a především ke konkurenceschopnosti USA.

Ale vývoj, který směřoval vzdělávací politiku Evropy k vysokoškolskému vzdělávání, byl dlouhý. Já se pokusím velmi stručně vystihnout nejdůležitější kroky ve vývoji evropské vzdělávací politiky. Považuji za důležité si v kostce ujasnit tento vývoj směřující k dnešním prioritám EU ve vzdělávání.

3.1.1 Vývoj Evropské vzdělávací politiky

Jak jsem se již zmínil, poprvé se vzdělávání objevilo v zakládající Římské smlouvě roku 1957, kde se hovořilo velmi stručně o odborné přípravě.

Uplynulo dvacet let, než se opět významně vzdělávání dostalo do hledáčku nynější ES (EU). Rok 1976 přinesl změny, které se staly dlouhodobě přínosnými, a ze kterých se čerpá do dnešní doby. Rada Společenství (složená z ministrů školství; tehdejších 9 členských zemí) přijala tzv. *akční program ve vzdělávání*.³² Hlavními tématy tohoto programu je mobilita studentů, pedagogů, vědeckých pracovníků. Další důraz se klade na výuku cizích jazyků, rovný přístup ke vzdělávání, pravidelné setkání zodpovědných pracovníků za vzdělávání. Součástí tohoto programu je zdokonalování statistik a dokumentace. Na základě těchto snah vznikla *EURYDICE* (informační síť, která se zaměřuje na výměnu informací ve vzdělávací oblasti jednotlivých zemí). Dále všechny členské země zřídily národní informační střediska pro uznávání akademického vzdělání tzv. *NARIC*.

V roce 1985 rozhodl Nejvyšší evropský soud, že vysoké školství je považováno za odborné vzdělávání a přípravu. Tento krok přinesl ES (EU) legislativní základ. Tím se otevřela cesta k činnostem, které vedly k vytvoření některých evropských programů (Erasmus, Commett, Lingua atd.). Avšak za klíčové datum, které ve svém důsledku vedlo k výrazným krokům ve vzdělávací politice v Evropě byl únor 1992. V tomto roce byla podepsána Maastrichtská smlouva.

Maastrichtská smlouva je zlomovým dokumentem evropské vzdělávací politiky. V tomto dokumentu se oproti minulým dává větší důraz na vzdělávání a to jak na všeobecné, tak i na odborné, které mělo do této doby výhradní postavení. Je zde však důležité zdůraznit, že i v tomto dokumentu jde jen o doporučení a nikoliv povinné ukládání změn pro jednotlivé členy. Stále je tu jasně viditelný důraz na nepřímé ovlivňování vzdělávacích soustav jednotlivých států.

Dokument popisuje priority a kompetence vzdělávání. Maastrichtská smlouva se zabývá vzděláváním v článku 126 a 127. Já se pokusím pouze stručně popsat, co tyto články obsahují.

V článku 126 se především klade důraz na obecnou část, která se věnuje podpoře vzdělávání jako takového. Stejně tak opakuje spolupráci mezi členy Společenství. Spolupráce by se měla věnovat především výměně poznatků členů v oblasti vzdělávacích systémů, spolupráci mezi vzdělávacími institucemi. Rozvoj států v oblasti mobility studentů a

---

³² BRDEK, M., VYCHOVÝ, H.: *Evropská vzdělávací politika: programy, principy a cíle*. Praha: Aspi Publishing 2004, str. 26.

pedagogů, výměny mládeže a pedagogických pracovníků, dálkového vzdělávání, výuky a šíření jazyků členských států. Další částí tohoto článku je spolupráce s ostatními státy Evropy a mezinárodními organizacemi v oblasti vzdělávání.

Článek 127 se už zaměřuje na odbornou část vzdělávání a jejího rozvoje. Stejně jako předchozí článek se mají členské země snažit o zlepšení spolupráce v oblasti odborné přípravy. Rozvoj odborného vzdělávání má vést k zlepšení uplatnění na trhu práce. Opět se zdůrazňuje spolupráce jednotlivých členů mezi sebou v oblasti odborného vzdělávání. Tento obraz podpory a spolupráce se prolíná celkovým systémem odborné přípravy.

Na Maastrichtskou smlouvu navazuje Amsterodamská smlouva z roku 1997, která je jen lehce rozšířena o Evropu vědění a celoživotní vzdělávání. Jinak však nepřinesla nic, co by se mohlo vyrovnat Maastrichtské smlouvě a její výjimečné pozici ve vzdělávací politice EU.

3.2 Evropská vzdělávací politika vysokých škol (terciární vzdělávání)

I když se Evropa snaží rozvíjet vzdělávání jako celek, dlouhodobě se klade velký důraz právě na terciární vzdělávání. Proč tomu tak je? Jednoduchá odpověď, většina odborníků si uvědomuje, že vysokoškolsky vzdělaní lidé zvyšují nejen společenskou prestiž kontinentu, ale především díky nim Evropa lépe konkuruje největšímu ekonomickému kolosu USA. Ekonomická prosperita je základní podmínkou boje proti nezaměstnanosti. Stejně tak i nezávislosti evropského kontinentu na jiných státech. A právě vzdělávání na úrovni terciárního sektoru má zajistit tuto konkurenceschopnost.

Jelikož je EU považována za určitý samostatný celek, bylo nutné částečně sjednotit myšlenky terciárního vzdělávání. Nejde a ani nikdy nepůjde o vytvoření jednotného terciárního systému. Každý stát bude mít vždy svůj specifický systém, který má dlouhodobý kulturně společenský formát. Důležité je, a EU se o to od 90 let 20. století snaží, aby byly jednotlivé výstupy (kvalifikace) uznávané po celé Evropě. A je toho mnohem více co spojuje terciární vzdělávání jednotlivých evropských států.

3.2.1 Principy evropské vzdělávací strategie vysokého školství

Principy vzdělávací politiky jsem obecně popsal v II. kapitole, kde jsem se zabýval vzdělávací politikou jako takovou. Podobné principy by se daly použít i u evropské vzdělávací politiky, jelikož se dlouhodobě sjednocují základní principy vzdělávání celé Evropy. Já se však pokusím o vyjmenování vysokoškolských principů EU.

Žádný dokument nepopisuje konkrétně principy vzdělávací politiky EU vysokého vzdělávání (terciární vzdělávání). Je však možné z jednotlivých dokumentů (především Sorbonnská a Boloňská deklarace), které se zabývají vzděláváním na vysokých školách, vyvodit, které principy jsou považovány pro EU za základní. Proto jsem se pokusil definovat zde ty principy, které se nejčastěji objevují v dokumentech zabývajících se vysokoškolským vzděláváním:

1. **Princip rovného přístupu ke vzdělávání** – tento princip je velmi často a dlouhodobě zdůrazňován. V České republice je tento princip také často zmiňován a diskutován. Často se hovoří, že se v ČR stále nepodařilo tento princip realizovat.
2. **Princip individualizace** – každý student by měl mít možnost se realizovat tak, aby se dokázal najít ve sféře, která mu bude nejlépe vyhovovat.
3. **Princip mobility** – mobilita jak studentů, tak pedagogů či vědeckých pracovníků je velmi důležitá pro zvyšování kvality škol.
4. **Princip diverzifikace** – tento princip je zaměřen především na diverzifikaci jednotlivých studijních programů.
5. **Princip celoživotního vzdělávání** – i v terciární oblasti je celoživotní vzdělávání považováno za velmi významné pro udržování vzdělanostní společnosti.
6. **Princip mezinárodní spolupráce** – podpora spolupráce, a to jak škol, tak institucí, které pracují v oblasti terciárního vzdělávání.

Těchto šest principů, které jsem se pokusil formulovat, považuji za základní postoje terciární vzdělávací politiky EU.

3.2.2 Deklarace (dokumenty) vzdělávací politiky EU terciárního vzdělávání

Od 90 let 20. století se EU zaměřuje na intenzivnější rozvoj terciární oblasti vzdělávání. Tato aktivita se proto postarala i o významné změny vysokoškolského vzdělávání. Já se pokusím popsat stručnou formou ty deklarace, které posléze nastartovaly další kroky vedoucí ke změnám.

Sorbonnská deklarace

Dne 25. května 1998 byla v Paříži podepsána tzv. Sorbonnská deklarace čtyřmi ministry školství Francie, Německa, Itálie a Spojeného království. Celý název této deklarace zní „*Společná deklarace o harmonizaci výstavby Evropského systému vysokého školství*“.

Úkolem této deklarace je reagovat na vývoj Evropy a především na změny, které postihly rozvoj EU. Autoři se nechtějí spokojit pouze s Evropou společné měny, bank a ekonomiky. Je důležité vytvořit intelektuální, kulturní, sociální a technický rozměr Evropy. Musí se vybudovat *Evropa znalostí*.³³ A právě univerzity by měli v tomto procesu přeměny Evropy hrát hlavní roli.

Deklarace se snaží vyjmenovat základní kroky, které by měly vést k přeměně evropské vzdělanosti. Co by tedy měla Evropa a především vysoké školy udělat, aby byly hlavním hybatelem celého procesu?

- Diverzifikace profesního vzdělávání, kde se celoživotní vzdělávání stane jednoznačnou prioritou
- Studentům budou poskytnuty podmínky, které jim pomůžou se realizovat v oblastech jejich zájmu
- Otevřenost vysokoškolského studia, které přinese možnost studovat na jakékoli vysoké škole v Evropě → posílit mobilitu studentů
- Vznik systému dvou cyklů vzdělávání – graduální a pregraduální; tyto cykly jsou mezinárodně porovnatelné a ekvivalentní
- Zavedení kreditního systému a semestrů → tento krok povede k možnosti uznávání studia na jakékoli vysoké škole
- Rozvoj jazykových znalostí a schopnost užívat nové informační technologie
- Mezinárodní uznání vzdělání prvního pregraduálního cyklu jako vhodné úrovně kvalifikace

---

³³ *Společná deklarace o harmonizaci výstavby Evropského systému vysokého školství*, [on-line]. Praha: MSMT, 1998

- Druhý graduální cyklus přináší kratší magisterské a delší doktorské studium → zaměřena na výzkumnou a samostatnou práci

Deklarace vyzývá ostatní evropské státy, aby se připojily k deklaraci a pomohly tak k rozvoji evropské vzdělanosti. To se také stalo a k této deklaraci se připojily následující státy: Belgie, Bulharsko, Česká republika, Dánsko, Rumunsko, Švýcarsko.

Sorbonnská deklarace nakonec přinesla velkou odezvu a proto následující rok byla sepsána nová deklarace a to v italské Boloni (Boloňská deklarace).

Boloňská deklarace

Evropský prostor vysokoškolského vzdělávání (tzv. Boloňská deklarace) byla podepsána 19. června 1999 v italské Boloni na setkání 31 ministrů školství z 29 evropských států, mezi kterými nechyběla ani Česká republika. Za ČR ji podepsal tehdejší ministr školství Eduard Zeman.

Tato deklarace se pokouší navázat na Sorbonnskou deklaraci. Vychází z jejich principů a snaží se o další posun v oblasti vysokoškolského sektoru. Důležité je vytvářet „Evropu znalostí“, která vede k tvorbě společného kulturně společenského prostředí. Stejně tak důležité je budovat svobodné demokratické prostředí, kde bude vzdělávání významným faktorem pro rozvoj společnosti. Proto by se měly během deseti let nového tisíciletí (tedy do roku 2010) vytvořit nové podmínky pro aktivní rozvoj vysokoškolského vzdělávání v Evropě. Pro rozvoj, který by vedl k posunu vysokých škol, a to nejen v evropském, ale i ve světovém měřítku, je nutné si stanovit konkrétní cíle. Boloňská deklarace stanovila šest cílů, které by měly nastavit podmínky vedoucí k rozvoji vysokoškolského prostředí.

- *Přijetí systému srozumitelných a srovnatelných stupňů vysokoškolského vzdělání*
- *Přijetí systému založeného v zásadě na dvou základních cyklech, pregraduálním a postgraduálním – druhý cyklus (Mgr., PhD.) lze studovat až po dokončení prvního (Bc.), kdy první bude uznáván jako odpovídající kvalifikační stupeň na trhu práce v Evropě*
- *Vypracování systému kreditů – systém by měl vést k všestranné studentské mobilitě*
- *Podpora mobility – a to jak studentů, tak i pedagogických, výzkumných či administrativních pracovníků*

- *Podpora evropské spolupráce v oblasti udržování kvality* – musí se klást důraz na srovnatelná kritéria a metodologii
- *Posilování nutné evropské dimenze do vysokého školství* – důraz na obsah vzdělání, spolupráce institucí, programy mobility, integrované programy studia, zaškolení a výzkum³⁴

Signatáři deklarace se zavázali, že se budou snažit dosáhnout těchto cílů v rámci možností jejich země. Neboli na základě „...*institucionálních pravomocí a při respektování různorodosti kultur, jazyků národních vzdělávacích systémů a autonomie vysokých škol*“.³⁵

Dále se aktéři zavazují, že budou spolupracovat s nevládními organizacemi, které se zabývají vysokoškolskou problematikou. Vysoké školy jsou nepřímo vyzváni ke spolupráci se signatáři tohoto dokumentu.

Pro reflektování průběhu dosažených změn se dohodlo setkání za dva roky v Praze. Na tomto setkání by se nejen mělo řešit, jak se daří naplňovat cíle uvedené v Boloňské deklaraci, ale také projednat návrhy na další změny, vedoucí k efektivnějšímu průběhu rozvoje vysokoškolského vzdělávání.

Pražské komuniké

Pražský summit v květnu 2001 přinesl další kolo Boloňského procesu, přeměny vysokoškolského vzdělávání v Evropě. Již v roce 1999 se signatáři Boloňské deklarace dohodli, že se opět sejdou právě v Praze, aby si předali zkušenosti z dosavadního procesu dosahování cílů Boloňské deklarace. Dokument pražského summitu tedy hodnotí dosavadní proces a také se snaží doplnit Boloňskou deklaraci novými úkoly.

Na summitu se tentokrát již nescházejí jen ministři jednotlivých zemí, ale i akademičtí pracovníci a studenti vysokých škol. Oba tyto tábory jsou reprezentovány novými asociacemi EUA (European University Association) a ESIB (National Union of Students in Europe). Dále se tohoto setkání zúčastnili zástupci Evropské Komise a Rady Evropy.

Účastníci se na summitu vyjádřili k probíhajícímu procesu dosahování cílů Boloňské deklarace. Dále se pokusili přednést jistá doporučení, jakou cestou by se měl proces vydat na

³⁴ *Evropský prostor vysokoškolského vzdělávání*, [on-line]. Praha: MSMT, 1999

³⁵ Tamtéž

následné období. Tyto myšlenky dalšího postupu přinesly tři nové cíle, které doplnily Boloňskou deklaraci a počet cílů se tak rozšířil na devět. Tři nové cíle jsou:

1. **Celoživotní učení** – evropské vysokoškolské vzdělávání musí celoživotní vzdělávání vnímat jako základní prvek systému
2. **Vysoké školy a studenti** – univerzity, vysoké školy a studenti jsou nedílnou součástí budoucího evropského prostoru vysokoškolského vzdělávání
3. **Posílení atraktivity evropského prostoru vysokoškolského vzdělávání** – vysoké školy by měly být přitažlivé pro všechny studenty Evropy a také pro studenty z celého světa. Je proto nutné vypracovat „...společný rámec kvalifikací, koherentní mechanismy pro zajišťování kvality a akreditační /certifikační mechanismy i zlepšení informovanosti“.³⁶

Pražské komuniké tedy přineslo několik nových cílů na období 2001 – 2003. Během tohoto období se tedy mají vysoké školy zaměřit na „zajišťování kvality, spolupráce týkající se uznávání dokladů a využívání kreditů, celoživotní vzdělávání a prostupnost systému na národní a evropské úrovni.“

Nakonec byla sestavena řídicí skupina složená ze všech signatářských zemí i těch, které se nově připojily. Úkolem této řídicí skupiny je připravit nový seminář, který se bude zabývat tématy spolupráce na akreditacích oborů a zajištění jejich kvality; uznávání dokladů a využívání kreditů v boloňském procesu; práce na společných titulech; sociální dimenze se zvláštním zřetelem k překážkám bránícím mobilitě a rozšiřování boloňského procesu; celoživotního učení a zapojení a účast studentů v procesu.³⁷

Berlínské komuniké

Setkání v Berlíně přineslo další výrazný posun v rozvoji a přístupu Evropy k vysokoškolskému vzdělávání. Berlínská konference se konala 18. - 19. září 2003. Již nešlo jen o debatu a setkání, které se především snaží vydávat dokument, jenž bude doporučovat určitá stanoviska. Je zde viditelný pokrok směrem od diskuse ke konkrétní implementaci

---

³⁶ Komuniké ze setkání evropských ministrů zodpovědných za vysoké školství v Praze ze dne 19. května 2001 [online]. Praha: MSMT, 2001

³⁷ Tamtéž

principů celého procesu. Opět se hodnotilo, kam se proces posunul a stejně tak byly stanoveny priority, respektive prioritní cíle.

Vyzdvihnuty byly vysoké školy a studenti vysokých škol (studentské organizace), kteří se aktivně zapojují do procesu naplňování cílů. Jak už bylo naznačeno, objevily se snahy směřující k vyzdvihnutí tří základních cílů, které mají být prioritami v urychlení procesu proměny vysokoškolského systému. Předem než se zmíním o třech cílech, které mají být prioritou na další dvouleté období, musím zdůraznit, že nadále se všichni zúčastnění shodují na cílech, které byly v Boloni a v Praze zformulovány. Pro rok 2003–2005 jsou následující cíle prioritou:

- *Zabezpečení kvality*
- *Využívání systému založeného na dvou cyklech studia*
- *Zlepšení uznávání vzdělávání (včetně ratifikace Lisabonské úmluvy o uznávání a vydávání dodatku k diplomu všem absolventům vysoké školy od roku 2005)*

Další krok je vytvořit revizi plnění těchto cílů, která má být předložena v roce 2005 v norském Bergenu na setkání ministrů. Tento krok směřuje ke kvantifikaci plnění cílů jednotlivých zemí. Všechny zúčastněné země mají za úkol zpřístupnit data, která jsou potřebná pro zpracování tohoto výzkumu.

Objevuje se zde i desátý cíl, který doplňuje boloňský proces. Tímto cílem je důraz na **vysokoškolské vzdělávání a výzkum**. Tyto dvě složky by měli být výrazněji propojeny a měly by mezi sebou úzce spolupracovat. Tento důraz pochopitelně posouvá do popředí doktorské studium (třetí cyklus studia).

Jedením z cílů boloňského procesu je spolupráce škol. A to z různých zemí a právě tento cíl se stal jedním z dalších témat. Měl by vzniknout tzv. společný program, který by byl založen na spolupráci vysokých škol z různých zemí a vedl by k tvorbě společného obsahu programu a následně k společným diplomům a titulům.

Do boloňského procesu se zapojilo v Berlíně dalších sedm zemí. Boloňský proces se tak rozšířil na čtyřicet členů. Nové země mají podporu zakládajících a budou mít možnost plnit cíle bez jakéhokoli znevýhodnění.

Bergenské komuniké

19. – 20. května 2005 se konalo čtvrté setkání ministrů v rámci boloňského procesu. Účast v norském Bergenu byla široká a to nejen z řad členů, ale i z jiných států (kontinentů). Tento fakt poukazuje na důležitost vysokoškolského vzdělávání, ale také na samotný boloňský proces.

Toto setkání nepřineslo nic výrazného v oblasti cílů. Žádné nové cíle zde nebyly definovány. Mezi nejdůležitější témata tohoto setkání patřily *doktorská studia a vztah mezi vysokými školami, výzkumem a vývojem, celoživotní vzdělávání, zabezpečení kvality, autonomie vysokých škol a řízení a správa*.³⁸ Objevují se zde dva nové dokumenty:

- 1. *Rámec kvalifikací pro evropský prostor vysokoškolského vzdělávání*** – rok 2007 je rokem kdy by měli být započaty práce na národním rámci kvalifikací a do roku 2010 by měli být připraveny příslušné dokumenty.
- 2. *Soubor standardů, postupů a hlavních směrů v oblasti zabezpečení kvality***

V roce 2007 se konalo další setkání členů boloňského procesu a tentokrát to je v Londýně.

Londýnské komuniké

Na tomto setkání konané 17. – 18. května 2007 došlo k tzv. Inventuře. Hodnotily se tedy dosavadní kroky v oblasti boloňského procesu. Výsledek byl takový, že na jedné straně se považuje dosavadní postup za vesměs úspěšný, ale na druhé straně je zde ještě několik nutných kroků, které se musí učinit pro dosažení cílů boloňského procesu.

Mezi nejdůležitější oblasti, které se objevují v kolonce nezdarů, patří především prostupnost ve vzdělávacím systému, uznávání dosaženého vzdělání a sociální oblasti. Je tedy důležité se na další dva roky soustředit na následující témata:

- uznávání kvalifikací a částí studia
- práce na trojstupňovém vysokém školství
- zabezpečení kvality

---

³⁸ *Bergen 2005* [on-line]. Praha: MSMT, 2005

I nadále se členové snaží prosazovat kvalitativní rozměr ve vzdělávání a také často zdůrazňovaný sociální aspekt, a to především rovný přístup ke vzdělávání.

Pro nadcházející setkání mají ministři připravit stručné zprávy o svých národních strategiích a akčních plánech.

Další následné setkání ministrů se konalo v roce 2009 a to v belgickém Louvain-la-Neuve.

Louvain-la-Neuve komuniké

Zatím poslední setkání se konalo v belgickém městě Louvain-la-Neuve. Toto setkání se konalo ve dnech 28. – 29. dubna 2009.

Setkání se tentokrát nezabývalo pouze úspěšnou implementací cílů boloňského procesu, ale zaměřilo se na tvorbu vize příštího desetiletí. Toto setkání se konalo pod vedením českého předsednictví Radě EU. Úvod měl na starosti český ministr školství mládeže a tělovýchovy Ondřej Liška. 29. dubna 2009 přijali ministři komuniké „*The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the new decade*“.

Stejně tak jako v Londýně se ministři i zde shodli, že jakkoli je pokrok implementace cílů boloňského procesu velký, je stále dost oblastí, které nejsou dotaženy do zdárného konce. Proto se budou snažit o dokončení těch reforem, které jsou již započaté.

Motto pro nadcházející desetiletí je „*vyšoká kvalita a excellence ve všech činnostech vysokých škol*“.

Účastníci setkání se dohodli, že se budou snažit klást důraz na následující oblasti:

- celoživotní vzdělávání
- sociálně spravedlivý systém vysokého školství
- mobilita studentů i akademických pracovníků

Jelikož se na setkání v Belgii hovoří o desetileté vizi, deset prioritních oblastí je určeno i pro následující období: sociální aspekty (rovný / spravedlivý přístup ke studiu, větší úspěšnost v ukončování studia), celoživotní učení, zaměstnatelnost, učení orientované na studenta a výuka na vysokých školách, výzkum, inovace, mezinárodní otevřenost mobilita, vícerozměrné nástroje pro zajištění transparentnosti (typologie vysokých škol), sběr (kvalitních) dat, financování.

Dále byla zmapována situace v Evropě v rámci příprav národních rámců kvalifikací a připravena zpráva. Tato zpráva přinutila revidovat termín pro přípravu, a to formou sebe-certifikační zprávy na rok 2012.

Když skončilo komuniké, následovalo setkání (Boloňské politické fórum) delegace boloňského procesu se zástupci mimoevropských zemí (Austrálie, Brazílie, Kanady, Číny, Egypta, Etiopie, Izraele, Japonska, Kazachstánu, Kyrgyzstánu, Mexika, Maroka, Nového Zélandu, Tunisu a USA). Na tomto fóru se projednával zvyšující se zájem o tento proces v zemích mimo Evropu. Objevují se i země, které chtějí do procesu vstoupit. Jedná se o Izrael, Kazachstán, Tunis. Ostatní země mají zase zájem o vstup do European Higher Education Area (EHEA).

Nejčastějšími tématy, která se na fóru projednávala, byla: uznávání vzdělávání (a jeho částí), rámce kvalifikací – evropský rámec i implementace rámců národních, systémy a metody zabezpečení kvality, mobilita akademických pracovníků, studentů a výzkumníků.

Bylo přijato společné prohlášení zemí Boloňského procesu a 15 mimoevropských - „Statement by the Bologna Policy Forum 2009“.

Další setkání se bude konat 12. března 2010 opět po setkání ministrů boloňského procesu.

Stav boloňského procesu v České republice

Česká republika se do boloňského procesu zapojila hned na jejím počátku. Dokonce první komuniké se konalo v Praze. Stav tohoto procesu v České republice se objevil ve zprávě „*Stocktaking Report 2007-2009*“. Tato zpráva byla zveřejněna na posledním komuniké v belgickém Louvain-la-Neuve.

Podle zprávy jsou struktury vysokoškolského systému implementovány v souladu s boloňským procesem (ve strukturovaném studiu je implementováno dvoustupňové studium, legislativně uspokojivě je řešen přístup do vyššího cyklu).

Na druhé straně se zpráva negativně vyjadřuje o implementaci národního rámce kvalifikací. V této oblasti nejsme jedinou zemí, která má problém. Proto se prodloužil termín zavedení na rok 2012.

Co se týče zabezpečení kvality, je nutné dopracovat vnější hodnocení Akreditační komise. V uznávání studia je Česká republika hodnocena kladně.

Je nutné zkvalitnit aplikaci kreditů na jednotlivých školách (celkově je tato oblast hodnocena vysoko). Naopak není téměř vůbec řešena problematika uznávání předchozího vzdělávání. Pomoci by mělo vytváření národního rámce kvalifikací (popis studijních programů a jejich částí pomocí výsledků učení a na to navázané kredity).

Boloňský proces je v poslední době často kritizován, především ze strany studentů a akademických pracovníků. Důvodem je skutečnost, že se dle jejich názoru procesem posiluje pozice firem, které vstupují do vysokých škol, především do řízení škol. Studenti a akademičtí pracovníci odmítají tento vstup firem, jelikož se obávají ztráty akademické svobody na vysokých školách. Objevují se i obavy z možného zavedení školného na vysokých školách.

Naposledy se protesty objevily během roku 2009 u rakouských vysokoškolských studentů, kteří intenzivně protestují několik měsíců. Počátky protestů se datují již k roku 2000, kdy se poprvé objevila nevole s boloňským protestem.

K rakouským studentům se připojují další země a to např. Německo, Itálie, Finsko, Řecko, Velká Británie či Nizozemí. Je zde tedy otázka, jakým způsobem se tento proces bude nadále vyvíjet. Odpověď se pravděpodobně dozvíme až v dalších letech, kdy se jistě bude debatovat o problémech, které tento proces přináší. Na druhé straně si myslím, že je nyní nemožné zastavit boloňský proces, když je tak výrazně podporován nejen v Evropě, ale i ve světě. Jediné, co se dá očekávat, je úprava některých kroků a priorit.

Česká republika nezůstává pozadu a také se výrazně postarala o rozruch v oblasti vysokoškolského vzdělávání. Důvodem tohoto rozvíření vod vysokoškolského sektoru je vydání tzv. Bílé knihy terciárního vzdělávání. Tento dokument má být odrazovým můstkem pro nový vysokoškolský zákon.

4. Bílá kniha terciárního vzdělávání

Vzdělávací politika v oblasti vysokých škol v České republice se výrazně posunula 7. března 2007, kdy byla vládě ČR představena první verze návrhu reformy terciárního vzdělávání. Následně byla započata práce na první verzi Bílé knihy terciárního vzdělávání (dále jen Bílá kniha TV). Tato první verze byla předložena k veřejné diskusi na Inovačním fóru 12. května 2008. Co vedlo k vypracování reformy terciárního vzdělávání a posléze Bílé knihy TV? Hybatelem byla zpráva examinatorů OECD, která předložila Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) dokument obsahující doporučení k dosažení větší otevřenosti, dynamiky a konkurenceschopnosti českého vysokého školství.

První verze Bílé knihy TV byla nadále diskutována s odborníky terciárního vzdělávání, akademickou obcí, firmami a dalšími skupinami, které mají vliv na terciární sektor. Po ukončení diskuse (trvajících šest měsíců) a následném zhodnocení došlých návrhů na změny byla vyhotovena konečná verze, která byla představena a posléze předána ke schválení vládě ČR.

Vláda ČR se tímto dokumentem zabývala dne 26. ledna 2009. Tento dokument vláda *vzala na vědomí* a následně uložila ministrovi školství, mládeže a tělovýchovy, aby zpracoval a následně předložil návrh věcného záměru zákona o terciárním vzdělávání (do 30. dubna 2009). Dále má ministr MŠMT ve spolupráci s ministrem financí, místopředsedou vlády a ministrem práce a sociálních věcí vypracovat a předložit návrh věcného záměru zákona o finanční pomoci studentům (do 31. prosince 2009).³⁹

Takový byl start tohoto dokumentu, který byl a dá se říci, že stále je odrazovým můstkem pro vypracování nového vysokoškolského zákon, který by měl, jak se předpokládá, posunout vysokoškolské vzdělávání výrazně dopředu a pomoci mu v jeho modernizaci. Jenomže pád vlády v roce 2009 nakonec přibrzdil výše zmíněné úkoly, které vláda ČR uložila ministru MŠMT. Proto je dnešní situace ve fázi čekání na novou vládu, která by se opět pustila do pokračování tohoto nynějšího spícího procesu reformy.

Na tomto místě je nutné připomenout, že dokument byl stále pod velkou kritikou (především akademickou obcí). Je tedy otázka, jestli by se na základě tohoto dokumentu nakonec nový zákon skutečně podařilo prosadit

---

³⁹ *Usnesení vlády České republiky ze dne 26. ledna 2009 č. 111 k Bílé knize terciárního vzdělávání*

Je však jasné, že Bílá kniha TV má a bude následně mít výrazný vliv na směr reformy našeho vysokoškolského vzdělávání. Proto se tato kapitola bude podrobněji zabývat tím, co tento dokument přináší pro tyto změny. Zaměřím se především na vymezení základních částí dokumentu, které jsou pro budoucí reformu vysokoškolského vzdělávání důležité.

4.1 Co je Bílá kniha terciárního vzdělávání

Samotný dokument vymezuje, co přináší a jaké má cíle. V úvodu Bílé knihy se můžeme dozvědět, jaké jsou mantinely dokumentu. Co má a nemá být Bílá kniha TV?

- *koncepční a strategický dokument, který stanoví, jakým směrem se má terciární vzdělávání v České republice vyvíjet v následujících deseti až dvaceti letech*
- *formuluje potřeby společnosti a očekávání vlády i vnějších aktérů od činnosti institucí terciárního vzdělávání*
- *poskytuje koncepční základ pro legislativní změny, které umožní naplnit tato očekávání*
- *poskytne expertní oporu pro politická rozhodnutí, jak v dlouhodobé perspektivě řadou na sebe navazujících kroků reformovat systém terciárního vzdělávání.*
- *není podrobným analytickým materiálem s technickým popisem potřebných kroků a změn*
- *legislativní návrhy, které budou v průběhu implementace reformy předkládány vládě a Parlamentu ČR budou připravovány součinností MŠMT, MF a MPSV a budou procházet diskusí s relevantními aktéry (reprezentace vysokých škol, zaměstnavatelé, podnikatelé, atd.)⁴⁰*

Bílá kniha TV není určena jen aktérům vysokoškolského vzdělávání, ale i široké veřejnosti. Není konečným dokumentem, který by určoval, jak bude vypadat nový vysokoškolský zákon. Úkolem je vymezit směr a mantinely možného budoucího vysokoškolského systému.

Při prezentacích a diskusích se často autoři Bílé knihy TV vyjadřovali, že tento dokument je „živý organismus“, který se bude stále vyvíjet a doplňovat. Po vydání finální verze se pravděpodobně „živý organismus“ uložil ke spánku, jelikož i politická situace již

---

⁴⁰ Bílá kniha terciárního vzdělávání, 2009, str. 8.

nedovolila, aby se tento dokument mohl nadále aktivně projevovat v návrhu nového vysokoškolského zákona.

V otázce výzkumu a vývoje je Bílá kniha TV navazujícím dokumentem k Reformě systému výzkumu a vývoje a inovací v České republice.

Cílem Bílé knihy TV je dle definice autorů vytvoření takového systému terciárního vzdělávání, který se bude zaměřovat na:

- *poskytování vzdělání špičkové světové úrovně, a podílet se tak na posilování historicky založené prestiže naší země jako evropského centra vzdělanosti*
- *ještě větší posílení autonomie vysokých škol i odpovědnost za jejich vlastní rozvoj*
- *rozvoj potřebných kulturních a sociálních funkcí terciárního vzdělávání*
- *odstranění nebo podstatné zmírnění sociálních a jiných bariér v přístupu k terciárnímu vzdělávání, společně s jeho diverzifikací na straně studijní nabídky, umožní studium všem uchazečům, kteří o ně mají zájem*
- *posílení zodpovědnosti institucí (poskytovatelů) a studentů (klientů) za kvalitu vyučování a učení*
- *naplnění očekávání zaměstnavatelů a potřebu společnosti v oblasti kvality a kvantity lidských zdrojů (včetně všech forem celoživotního učení)*
- *přispění prostřednictvím výzkumných a vývojových aktivit k produkci nových znalostí a ke zvýšení inovačního potenciálu ekonomiky⁴¹*

Bílá kniha TV neobsahuje žádné detailní analýzy. Analytickou rovinu zde hrají jiné dokumenty a to především publikace *Tertiary Education in the Czech Republic (2006)*, tato publikace byla podkladový materiál pro *Thematic Review of Tertiary Education*. Dále jsou zde citovány i jiné tuzemské materiály, které se zabývaly vysokoškolským vzděláváním.

Před rozbořem jednotlivých kapitol se nemůžu nezmínit o slabých a silných stránkách českého terciárního vzdělávání, které jsou dle Bílé knihy TV následující.

Slabé stránky terciárního vzdělávání ČR

- podfinancování a minimální garance objemu finančních prostředků poskytovaných státem

---

⁴¹ *Bílá kniha terciárního vzdělávání, 2009, str. 9.*

- nízký podíl dospělé populace s vysokoškolským vzděláním s velkými rozdíly mezi věkovými skupinami
- nízký podíl absolventů kratších studijních programů vstupující na trh práce
- vysoká míra neukončení studia, zejména u technických oborů
- špatná provázanost a nízká propustnost mezi jednotlivými stupni vysokoškolského vzdělávání na různých vysokých školách
- nesoulad mezi volbou uchazečů o studium a poptávkou absolventů na trhu práce
- absence standardizovaného informačního systému o vysokých školách a o hodnocení vysokých škol
- málo transparentní investiční politika málo odolná politickým a lobbyistickým tlakům
- malá angažovanost soukromých finančních subjektů na investičních projektech⁴²

Silné stránky terciárního vzdělávání ČR

- pokračující propojování vzdělávací a výzkumné a vývojové činnosti
- rozvíjející se spolupráce vzdělávacích institucí s aplikační sférou
- standardizovaný akreditační proces
- postupné zavádění principů tzv. Boloňského procesu
- přehledný systém normativního financování
- zapojení reprezentace vysokých škol do rozhodování o zásadních otázkách rozvoje vysokých škol a legislativního procesu
- vysoká společenská prestiž akademických pracovníků
- vysoká ekonomická návratnost vysokoškolského vzdělání
- aktivní role vysokých škol v péči o kulturní dědictví a jeho rozvoj⁴³

Vybral jsem jen několik bodů v Bílé knize TV zmíněných slabých a silných stránek. Především ty, které považuji za nejdůležitější.

Nyní se budu snažit postupně popsat základní myšlenky Bílé knihy TV, respektive se budu zabývat jednotlivými kapitolami a jejich zásadními postoji k reformě vysokoškolského vzdělávání.

---

⁴² *Bílá kniha terciárního vzdělávání*, 2009, str. 10.

⁴³ Tamtéž

4.2 Rozbor jednotlivých kapitol Bílé knihy terciárního vzdělávání

Bílá kniha TV je rozdělena do osmi kapitol. Jednotlivé kapitoly se orientují na části, které mají vliv na strukturu terciárního vzdělávání. Samotný dokument hovoří o tom, že jednotlivé kapitoly jsou seřazeny podle zvoleného koncepčního rámce.

4.2.1 Kapitola 1: Terciární vzdělávání

První kapitola nazvaná terciární vzdělávání je zaměřena na obecné vnímání našeho terciárního vzdělávání. Hledání základních problémů a jejich řešení. Vymezení cílů, které povedou k efektivnímu rozvoji terciárního vzdělávání v České republice.

Terciární vzdělávání je jedním z nejdůležitějších mechanismů v rozvoji ekonomicko-sociálních poměrů. Pro konkurenceschopnost České republiky je důležité, aby se terciární vzdělávací sektor stal prioritou pro každou vládu.

Od roku 1989 se událo mnoho změn, které změnilo stav terciárního sektoru. Od vrácení autonomie vysokým školám až po zavedení soukromých vysokých škol. Je toho mnoho, ale stále je před českým terciárním vzděláváním mnoho změn, které by měly přinést konkurenceschopný kvalitní systém vysokoškolského vzdělávání.

Co přesně chybí podle expertů OECD našemu terciárnímu vzdělávání? Především málo diverzifikovaný systém, který by byl otevřený evropským a globálním trendům.⁴⁴

Změny terciárního sektoru jsou nutné i podle výzkumu, který byl vypracován v rámci přípravy Bílé knihy TV. Tento trend jasně staví reformu terciárního vzdělávání do pozice nutnosti. Na tomto názoru se shodne většina občanů, kteří se s tímto systémem dostanou do užšího kontaktu. Změny v terciárním vzdělávání podle Bílé knihy TV jsou zatím v nesouladu se strategickými potřebami regionů a ČR.⁴⁵

Velmi důležitý faktor pro další efektivní rozvoj terciárního vzdělávání je úzká spolupráce zaměstnavatelů (soukromý i veřejný sektor) a vysokých škol. Dlouhodobě se ukazuje, že zaměstnavatelé jsou nespokojeni se stavem terciárního sektoru.⁴⁶

---

⁴⁴ *Bílá kniha terciárního vzdělávání*, 2009, str. 13.

⁴⁵ Tamtéž, str. 14.

⁴⁶ Tamtéž, str. 15.

Důraz je kladen na diverzifikovaný systém. Ovšem dlouhodobým cílem systému musí být kvalita znalostí a dovedností absolventů v obecném smyslu.

Zaměstnavatelé by se měli snažit o spolupráci s terciárním vzdělávacím sektorem proto, aby zajistili kontinuální rozvoj znalostí zaměstnanců.⁴⁷

Velmi problémovou částí v českém terciárním vzdělávání jsou tzv. „létající profesori“, neboli pedagogové, kteří vyučují na větším množství vysokých škol. Tento trend vede k zhoršení kvality výuky. Proč je zde velké množství „létajících profesorů“? Rozhodně mezi nejpalcivější důvody patří finanční podmínky, za kterých musejí tito pracovníci vyučovat.

Dalším problémem je stárnoucí populace akademických pracovníků, kteří mají vysoký titul (Doc., Prof.) a s tím stejně tak problematická nízká mobilita těchto pracovníků.

Z pozice studentů je problémem nízká internacionalizace studia. Především je problém komunikace se zahraničními studenty a používání zahraniční literatury. Tento fakt přináší nedostatečnou přípravu studentů pro případné studium na zahraničních školách. Také práce s literaturou, především se zastaralým způsobem literatury ve formě skript je nedostatečná. Studenti neumějí pracovat s literaturou, neumějí vyhledávat, chybí jim dovednost prezentovat informace.

Cílovým stavem reformy podle Bílé knihy TV, je zajistit akademické svobody a akademickou autonomii, otevřenost institucí terciárního vzdělávání vůči externím společenským zájmům, transparentní prostředí, zdravou konkurenci mezi školami.

Co je nutné zajistit pro dosažení cílového stavu?

- Více diverzifikovat systém
- Rozšířit organizační a ekonomickou autonomii institucí
- Zvýšit národní a mezinárodní mobilitu pedagogů
- Definovat a rozšířit segment kratších studijních programů (Bc., profesně orientované)
- Vytvořit podmínky pro koncentraci špičkového výzkumu do výzkumně orientovaných pracovišť
- Zapojit vnější aktéry do řízení a činnosti jednotlivých vysokých škol přiměřeně jejich typu (zapojit manažerské prvky řízení, posílení efektivity a odpovědnosti)
- Zapojit více soukromých zdrojů (posílení vícezdrojového financování)
- Zavést systém finanční pomoci studentům
- Zajistit větší prostupnost systému (vytvářet podmínky již na středních školách)

---

⁴⁷ *Bílá kniha terciárního vzdělávání*, 2009, str. 15.

- Zapojit terciární vzdělávací instituce do celoživotního vzdělávání⁴⁸

První kapitola obecnou formou představuje, jaké jsou základní problémy a směry řešení v terciárním vzdělávacím systému.

4.2.2 Kapitola 2: Struktura systému

Struktura systému terciárního vzdělávání je hlavní téma této kapitoly. Je rozdělena na dvě části a to současný stav a navrhované změny ve struktuře systému. Já se zaměřím především na druhou část, tj. na navrhované změny ve struktuře systému. Ale nejdříve se zmíním o některých základních bodech první části.

Současný stav

Po roce 1989 se terciární vzdělávací systém dynamicky rozvíjel. Podle Bílé knihy terciárního vzdělávání se nejvíce na tomto rozvoji podílely následující faktory:

- postupná implementace modelu strukturovaného studia v rámci boloňského procesu
- viditelný růst výdajů na vysoké školy
- nárůst počtu přijímaných studentů
- přesun části výzkumné a vývojové činnosti na vysoké školy a otevření prostoru pro rozvoj soukromého sektoru vysokého školství⁴⁹

Problémy současného systému lze shrnout do několika bodů. Nedostatečná definice a zakotvení vyšších odborných škol, akreditace studijních programů na vysokých školách, otázka jednotlivých institucí (škol) a jejich postavení v systému (především otázka jaké studium mají školy poskytovat).

Navrhované změny ve struktuře systému

Změny by měly být v souladu s doporučením OECD. Stejně tak by měly brát v úvahu společenské a ekonomické potřeby České republiky.

Co tedy podle Bílé knihy TV přinese vytvoření silného, flexibilního systému terciárního vzdělávání: vytvoření jednotného a vzájemně propojeného systému terciárního

---

⁴⁸ *Bílá kniha terciárního vzdělávání*, 2009, str. 17.

⁴⁹ Tamtéž, str. 18.

vzdělávání (legislativní zakotvení součástí systému); diferenciacie institucí terciárního vzdělávání s ohledem na typ a úroveň poskytovaných služeb; rozšířit nabídku terciárního vzdělávání (upravit podle potřeby trhu práce), celoživotní vzdělávání na vysokých školách; plná implementace boloňského procesu (strukturované studium, hodnocení kvality na základě znalostí studentů); bakalářské programy zaměřené na profesně profilované absolventy; větší propojení nižších typů terciárního vzdělávání s praxí (dvouleté programy, bakalářské programy);⁵⁰

Velkou otázkou je, jak bude nadále pracovat Akreditační komise. Podle Bílé knihy TV by nadále neměla akreditovat jednotlivé studijní programy, ale pouze instituce. Instituce by dostaly oprávnění k vykonávání vzdělávání (pro jednoznačně širší oblasti studia a typy programů). Tyto akreditace se budou poskytovat na základě „*hodnocení výsledků činnosti (např. uplatnění absolventů, výsledky ve výzkumu, vývoji a inovacích) a organizačního zabezpečení jednotlivých institucí včetně jejich autonomně nastaveného systému řízení kvality.*“⁵¹ Instituce, které dostanou oprávnění, budou nadále mít možnost autonomně rozhodovat o strukturaci a vypisování jednotlivých programů.

Řízení kvality na institucích by mělo být v rukou samotných škol. Ale na druhé straně se musí opírat o sestavu standardizovaných primárních kvalitativních ukazatelů (poslouží následnému posuzování institucí navzájem).

Vysoké školy budou rozděleny do tří kategorií, podle toho jaké vzdělávací cíle budou poskytovat, nebo lépe řečeno jaké absolventy budou tyto školy vychovávat. Počítá se s rozdělením na tři základní typy institucí (škol) a to:

1. Výzkumné
2. Vzdělávací
3. Profesně orientované

Rozhodnutí, jak se budou jednotlivé školy rozdělovat do výše zmíněných typů, bude

---

⁵⁰ *Bílá kniha terciárního vzdělávání*, 2009, str. 20.

⁵¹ Tamtéž, str. 21.

⁵² Tamtéž, str. 22.

„...výsledkem přirozeného procesu využívání **komparativních výhod**“.⁵² Jsou zde však určité faktory, které budou rozhodovat o možném zařazení do již zmíněných typů škol. Já se omezím jen na velmi stručný výčet faktorů, které mají rozhodovat o rozdělení škol do již zmíněných typů: *struktura financování podle zdrojů, účelu a kvality; podíl výzkumu, vývoje a inovací na činnosti instituce (podíl finančních prostředků získaných v rámci výzkumu a vývoje); typ a zaměření nabízených studijních programů; hodnocení výsledků vzdělávací a vědecké činnosti; způsob řízení.*⁵³

Ještě je důležité stručně vyjmenovat některé ukazatele, které budou profilovat jednotlivé typy škol: *výkon ve výzkumu, vývoji a inovacích na akademického pracovníka; podíl obrátu v oblasti výzkumu, vývoje a inovací/vzdělávání; podíl podpory z mezinárodních zdrojů; uskutečňované typy studijních programů; počet studentů doktorských studijních programů ve srovnání s ostatními studenty; rozsah praxe studentů; přednášky vedené pedagogy, kteří mají minimálně titul PhD.*⁵⁴

S tímto rozdělením institucí do určitých typů škol a akreditací institucí je možné, aby vysoké školy paralelně poskytovaly studium na všech typech škol, neboli škola může mít status všech typů (výzkumná, vzdělávací, profesně orientované).

4.2.3 Kapitola 3: Výzkum a vývoj

Výzkum a vývoj v České republice je téma, které by vydalo na samostatnou práci, a proto se i Bílá kniha TV nechce zaměřovat hlouběji tímto tématem. „*Bílá kniha se zaměřuje na specifické otázky vysokých škol, tedy zejména na přípravu lidských zdrojů pro výzkum, vývoj a inovace a na oblast řízení výzkumných institucí v rámci vysokých škol.*“⁵⁵

Pro rozvoj výzkumu, vývoje a inovací v systému terciárního vzdělávání je nutné změnit následující oblasti (zákony, praxe):

- *navázání institucionálního financování na výsledky ve výzkumu a vývoji (včetně změn v oblasti financování doktorského studia) při zachování možností účelového*

---

⁵³ Bílá kniha terciárního vzdělávání, 2009, str. 23.

⁵⁴ Tamtéž, str. 23.

⁵⁵ Tamtéž, str. 25.

financování, aby nebyla konzervována současná struktura, a tím uzavřena cesta k financování nových výzkumných týmů a institucí

- *změna kvalifikačních rámců v terciárním vzdělávání, aby byla podpořena akademická mobilita, včasná mezigenerační obměna a účast odborníků z praxe*
- *zvýšení mezisektorové mobility a podpora akademické podnikavosti*⁵⁶

Významnou roli v oblasti výzkumu a vývoje na vysokých školách hraje doktorské studium. Jakou roli má však doktorské studium hrát v nadcházející reformě terciárního vzdělávání? Bílá kniha zdůrazňuje, že toto studium je stále neefektivní. Poukazuje na to, že toto studium je spíše podobné pozici lékaře, který nemá atestaci. Prakticky se nejedná o čisté studium. Podle Bílé knihy TV by se měly akreditace doktorských studií udělovat na základě výsledků výzkumu, vývoje a inovací na vysokých školách.

Podporovat by se měla spolupráce se soukromým sektorem, který by mohl poskytovat doktorská stipendia na některé výzkumy. Tento trend spolupráce by se přenesl na vypisování témat doktorských prací (konkrétní témata by byla navrhovaná na základě spolupráce podnikatelského sektoru a vysoké školy; podnikatelský sektor by se podílel na financování tohoto výzkumu).

Téma, které je v kapitole výzkumu a vývoje považováno za problematické, je téma profesorů a docentů. Co Bílá kniha TV chce v této oblasti změnit: „... navrhuje zavést **transparentní systém „profesorských“ funkčních pozic na vysokých školách, napojený na povinné kariérní řády vysokých škol a ponechaný v gesci interních předpisů jednotlivých škol, které budou zodpovídat za veřejnou formulaci svých kvalifikačních kritérií (jejich nomenklatura nemusí být celostátně unifikována)**“.⁵⁷ Běžné profesorské pozice by se staly záležitostmi škol a ne státu. Odpovědnost za renomé by nesla sama škola.

4.2.4 Kapitola 4: Spolupráce s aplikační sférou

Vysoké školy již nemají pouze roli vzdělávací a výzkumnou, ale také roli *produkce znalostí a tvorby inovačního potenciálu*. Bílá kniha TV tuto novou roli nazývá „*třetí role*“.⁵⁸

---

⁵⁶ Bílá kniha terciárního vzdělávání, 2009, str. 26.

⁵⁷ Tamtéž, str. 27.

⁵⁸ Tamtéž, str. 30.

Třetí role: „*produkce znalostí a tvorba inovačního potenciálu ve vazbě na lokální (regionální), národní (národní inovační systém) i globální prostředí (globální konkurenceschopnost)*“

Realizovat třetí roli je specifická pro každou instituci. Je zde velmi důležitá provázanost mezi státní správou a národní i regionální politikou, dále sektorem průmyslu a služeb a nakonec samotnými školami.

Často se můžeme v posledních letech setkat s rostoucí rolí vysokých škol. Tento fakt se projevuje z důvodu propojení hospodářské a výzkumné politiky.

Jaké problémy má Česká republika v oblasti třetí role? Především jde o následující problémy ideologické (strach z ohrožení akademické svobody), legislativní, personální (snaha zavádět manažerské typy řízení vysokých škol), ekonomické, kvalitativní (výsledky výzkumů jsou málo atraktivní pro firmy).

Úspěšné naplňování tzv. třetí role univerzit bude uvnitř jednotlivých institucí, regionů a resortů/státních agentur vyžadovat určité změny, které jsou: změny v manažerském přístupu strategického řízení (univerzity, regiony, stát); analýza možností a rizik regionů a následné citlivé politické rozhodnutí; komplexní legislativní změny v mnoha oblastech (oblasti dotací na výzkum, pracovněprávní úpravy ve vztahu ke studentům, vymezení řídicích struktur a pravomocí pro instituce terciárního vzdělávání umožňujících efektivní institucionalizaci a řízení komerčních vztahů, legislativa a pravidla ohledně výsledků výzkumu financovaného výzkumu veřejných zdrojů);

Je zde patrné, že se bude čím dál více klást důraz na akademické pracovníky, kteří již nemají jen pozici profesionálů z hlediska vědců, ale také musí umět své výzkumy „prodat“. Akademičtí pracovníci v samosprávě mají častěji uplatňovat manažerské vedení. Stejně tak by měli tyto tendence splňovat student.

Nástroje k dosažení cílového stavu

- *legislativní i finanční podpora vzniku a poskytování agenturních služeb zaměřených na komercializaci výsledků výzkumu a vývoje nebo alespoň při profesionalizaci těchto činností uvnitř samotných institucí*
- *přímá finanční a legislativní podpora vzniku výzkumných týmů a pozic na pomezí veřejného výzkumu a vývoje a firem*
- *nepřímá podpora využívání výzkumu a vývoje formou daňových nástrojů*

- *veřejná podpora klastrů a platform sdružujících veřejné instituce výzkumu a vývoje a firmy*
- *přímá intervence státu při vzniku a financování několika excelentních center aplikačně orientovaného výzkumu zahrnující základní výzkum, transfer výsledků i přímou účast komerčních partnerů*
- ***existence relativně zdravých a dobře profinancovaných institucí terciárního sektoru, ve kterých je bazální fungování jak vzdělávání, tak základního výzkumu na vysoké mezinárodní úrovni a je v krátkodobém horizontu nezávislé na úspěchu komerčních aktivit***⁵⁹

Tyto nástroje podporují činnosti, nebo zajišťují kvalitativní a organizační rámce pro žádoucí procesy.

V oblasti třetí role se doporučuje:

- **existence** silných, manažersky dobře vedených a dobře fungujících institucí vzdělávání a skutečného výzkumu
- naplnění třetí role musí být **důsledkem vývoje celkové struktury** vysokých škol a institucí výzkumu a vývoje, nikoli cílem úzce zaměřených intervencí
- **aktivní přístup** na úrovni institucí, regionů i národní politiky (změna praktik i dovedností u managementu univerzit, posílení postavení studentů na trhu práce, nepřímé pobídky kontrahovaného výzkumu, apod.)
- kontrola **značných rizik** celého procesu⁶⁰

4.2.5 Kapitola 5: Řízení a samospráva⁶¹

Oblast řízení a samosprávy vysokoškolského vzdělávání, byla několikrát hodnocena OECD. Proto Bílá kniha TV v této oblasti vychází z hodnocení OECD. V řízení se zde vychází z ideového východiska tzv. Clarkova trojúhelníku. Z tohoto trojúhelníku vycházejí tři extrémní typy řízení → *centralistický model* (vliv má stát), *tržně orientovaný model* (vliv nabídka a poptávka a externí aktéři), *samosprávný model* (vliv akademičtí pracovníci a studenti). V České republice prošlo řízení po roce 1989 z centrálního k samosprávnému.

⁵⁹ *Bílá kniha terciárního vzdělávání*, 2009, str. 32.

⁶⁰ *Bílá kniha terciárního vzdělávání: představení pracovní verze*, 2008

⁶¹ Schéma možného uspořádání v Příloze č. 1

Úkolem však je, aby se omezil dlouhodobý vliv jakéhokoli modelu a hlavně byla přizvána do řízení externí složka (zaměstnavatelé, státní správa, neziskový sektor).

Ještě je nutné dodat, že se v typologii řízení hovoří o státním řízení a státním dohledu. V České republice je dominantnější státní dohled (akreditace, financování, hodnocení).⁶²

Tento úvod jasně naznačuje, co chce reforma s terciárním vzděláváním provést. Co tedy je podle Bílé knihy TV důležité učinit, aby byl systém řízení a samosprávy efektivní?

- vymezení a naplnění role státního dohledu (povinnosti a pravomoci)
- vymezení základních funkcí přímého ekonomického řízení, samosprávy a kontroly
- další specifické úpravy práv jednotlivých institucí v oblasti vstupu do konsorcií, zakládání nových právnických osob a účasti na podnikatelské činnosti v souladu s Rámcem společenství a pravidly pro veřejné financování výzkumu, vývoje a inovací

V oblasti řízení je velmi často zmiňována **Rada pro terciární vzdělávání (RTV)**. Tento orgán by měl být *koncepčním, koordinačním a poradním sborem jmenovaným vládou*. Dále by měl spolupracovat se všemi aktéry terciárního vzdělávání a připravovat strategické materiály pro rozvoj této oblasti.

Rada by měla členy, jak z ministerstva školství, tak z akademické obce. Také je důležité, že by měla velký vliv na rozvoj jednotlivých vysokých škol.⁶³

Změny by měly postihnout kompetence *správních rad, rektora a akademického senátu univerzity*.

Externí aktéři mají mít vliv na strategické úrovni. Zastoupení externích aktérů by mělo být v Akreditační komisi, ve správních radách, ve vědeckých radách. Mezi tyto aktéry můžeme počítat jak podnikatele, tak představitele výzkumných institucí.

Správní rada by měla získat větší význam. Bude monitorovat a ovlivňovat strategické kroky škol (role kontrolní, hodnotící).

Ve vědecké radě bude stále zastoupen externí pohled. Úkolem vědecké rady by mělo být zaměření na dlouhodobé strategické záměry ve výzkumu a vývoji. Měly by se zabývat

---

⁶² Bílá kniha terciárního vzdělávání, 2009, str. 35.

⁶³ Tamtéž, str. 37.

otázkami personálně-kvalifikačními (obsazování míst vedoucích a vysoce kvalifikovaných pracovníků, obdoby habilitací a jmenovacích řízení, které budou plně v kompetenci vysoké školy).⁶⁴

Akademické senáty vysokých škol by měly mít stále významnou roli v oblasti projednávání a schvalování vnitřních předpisů školy. Role by měla být spíše kontrolní.

Rektor by měl být nadále schvalován podle zákonných předpisů. Bílá kniha TV určuje *čtyři možnosti volby*.

- výběr rektora konkursem vyhlášeným správní radou
- volbou rektora správní radou z návrhů podaných členy správní rady
- volbou rektora správní radou z návrhů podaných akademickým senátem (a případně vědeckou radou)
- volbou rektora na společném zasedání správní rady a akademického senátu z návrhů členů obou těles

Rektor a jeho role (vztah k podřízeným) na jednotlivých školách by měly být zakotveny ve vnitřních předpisech.

Studenti mají mít stejná práva jako do dnešní doby. I když v některých oblastech jako volba děkana, rektora atd. by se mohla tato práva omezit. Studenti by však měli mít významnou roli, jelikož jsou to právě oni, kdo je hlavním aktérem tohoto systému.

4.2.6 Kapitola 6: Financování⁶⁵

Problematika financování terciárního vzdělávání je téma samo pro sebe. Co je ale jasným a neoddiskutovatelným problémem financování terciárního vzdělávání? Jednoznačně dlouhodobé podfinancování celého sektoru. Proč tomu tak je? Poptávka po vysokoškolském vzdělání rapidně roste a tím pádem stát není schopen tuto poptávku ufinancovat. Proto Bílá kniha navrhuje několik kroků, které by měly vést ke stabilizaci této oblasti.

Předem je nutné si říci jaké nástroje financování má terciární vzdělávání. Systém financování je opřen o čtyři pilíře.⁶⁶

1. Normativní veřejné financování

⁶⁴ Bílá kniha terciárního vzdělávání, 2009, str. 39.

⁶⁵ Schéma financování podle Bílé knihy terciárního vzdělávání v Příloze č. 2

⁶⁶ Tamtéž, str. 46.

2. *Finanční podpora studentů z veřejných zdrojů*
3. *Soukromé zdroje jednotlivců a podniků*
4. *Veřejné financování výzkumu*

Normativní financování není efektivně využíváno z pohledu škol i studentů. Proto se musí nastavit tato pravidla.

- *Posílit váhu výstupů (absolventů) při garanci kvality akreditací*
- *Student by měl možnost studovat pouze jednou za peníze ze vzdělávacího grantu*
- *Vzdělávací grant by neměl rozlišovat mezi formami studia a v případech delší doby studia (kombinovaná a distanční forma) by se měla výše grantu za časové období úměrně krátit*
- *Nastavení vhodného poměru mezi normativy na bakalářské (zejména profesně orientované) a na magisterské studijní programy tak, aby se prohloubila reálná diverzifikace směrem dolů,*
- *Snížení podílu vstupů v normativní části financování doktorandského studia, tj. počtu studentů, a zvýšit váhu absolventů Ph.D (důvodem je, že mnoho doktorandů nedokončí studium)⁶⁷*

Velkou otázkou ve financování je finanční zabezpečení studentů. Ukazuje se, že systém podpor studentů ve studiu je zastaralý a neefektivní. Proto se musí provést zásadní změny podpory studentů ve studiu.

Každý student by měl mít možnost studovat a tak využít základní studijní grant (ZSG). Ten by mu poskytl možnost studovat jakoukoli školu (obor). Využít ZSG bude však možno jen jednou. Stejně tak by měl student možnost využít základní studijní půjčky (ZSP) ve všech typech a formách studia. ZSP by měla dvě části (na životní náklady a na školné). Možnost využít ZSP by bylo možné v délce standardní doby studia plus jeden rok. Půjčku na školné by mohli využít i studenti soukromých škol.

Další podporou by měly být státní sociální stipendia. Určeny pro sociálně slabé skupiny, pro které je ZSP nedostačující.

Otázka *školného* na vysokých školách je velmi citlivé téma. Již několik let se o školném hovoří, ale šance na schválení tohoto návrhu je stále v nedohlednu. Co v této oblasti nabízí Bílá kniha TV?

Bílá kniha navrhuje odložené a kontingenčně splácené školné. O co jde? Formulace tohoto školného je následující „*Princip odloženého a kontingenčně spláceného školného*

---

⁶⁷ Bílá kniha terciárního vzdělávání, 2009, str. 47.

*spočívá v tom, že studenti si mohou odložit splátky školného do doby po absolvování školy (odložené školné), a to formou procentní výměry z jejich příjmů převyšujících určitou minimální úroveň (kontingenční splácení)“.*⁶⁸

Školné bude možno platit přímo. Tento fakt by však neměl vést k zvýhodnění studentů, kteří budou platit školné přímo (především se to týká přijímacího řízení).

Jelikož školné, půjčky a další změny přinesou novou agendu (agenda spojená s vedením informací o studiu (školy), agenda zprostředkování půjček a dalších plateb studentům (komerční banky), agenda výběru splátek půjček (daňový systém), průběžné financování s časovou strukturou závazků (finanční instituce), agenda nastavování parametrů systému financování, agenda analytická, agenda technické podpory informačního systému) bylo by dobré založit novou instituci, která by tyto agendy sdružovala. Jednalo by se o *Centrum správy financování terciárního vzdělávání*.⁶⁹ V druhém případě by se jednotlivé agendy přidružily k již existujícím institucím.

Řešení financování se dlouhodobě netěší přízni vedoucích představitelů vysokých škol. Proto je nutné říci, že navrhované kroky, které by „měly“ zefektivnit finance ve vysokoškolském vzdělávání, nemají podporu jak škol, tak ani některých politických stran.

4.2.7 Kapitola 7: Rovnost šancí

Rovnost šancí nebo spíše nerovnost šancí v oblasti českého vysokoškolského vzdělávání, vnímá Bílá kniha TV jako velmi důležité téma, které je nutné aktivně řešit.

Za nerovností šancí můžeme dle Bílé knihy TV vidět čtyři příčiny:⁷⁰

1. *Vysoká míra selektivity středního vzdělávání*
2. *Nedostatečná diverzifikace, a tudíž i malá otevřenost systému terciárního vzdělávání*
3. *Přijímací řízení na vysoké školy*
4. *Slabé nebo málo účinné programy finanční pomoci studentům vysokých škol*

---

⁶⁸ *Bílá kniha terciárního vzdělávání*, 2009, str. 49.

⁶⁹ Tamtéž, str. 52.

⁷⁰ *Bílá kniha terciárního vzdělávání*, 2009, str. 57.

Pro změnu v oblasti nerovných šancí v přístupu ke vzdělávání je tak dle tohoto materiálu důležité provést změny v oblastech struktury a financování vysokých škol, pomoci studentům (stipendia).

Konkrétní oblasti, které se musí řešit pro odstranění nerovnosti šancí, jsou v návrzích Bílé knihy TV: monitorování nerovných šancí na všech stupních vzdělávacího systému; na všech stupních vzdělávacího systému poskytovat informace k možnosti dalšího vzdělávání; diverzifikovat terciární vzdělávání (otevřeno zájemcům různých schopností); rozvoj regionálního terciárního vzdělávání (vstup do nižšího stupně terciárního vzdělávání); další vzdělávání má usnadnit vstoupit do terciárního vzdělávání dospělé populaci, přizpůsobit přijímací řízení; usnadnit přechod mezi institucemi terciárního vzdělávání; vytvářet programy motivující uchazeče ze zvláště znevýhodněného prostředí.

Problémem je i to, že student má právo na sociální výhody jen do 26 let věk. Tento fakt je určitým způsobem diskriminující a proto se reforma má zaměřit i na změnu v této oblasti. Studenti by měli mít možnost využívat tyto výhody i po dosažení šestadvacátých narozenin. Zde se však musí vytvořit systém, který nebude zneužíván. V této otázce se objevuje termín pojetí studenta jako *samostatné sociální jednotky* – „... každý jedinec by měl během svého života bez ohledu na věk právo projít všemi stupni terciárního vzdělávání (bakalářský program, magisterský program, doktorské studium) s možností během studia využít výhody neplatit zdravotní pojištění, pokud soustavně nepracuje“⁷¹

Podpora studentům by měla být založena na třech pilířích:

- studijní granty a stipendia (univerzální studijní grant)
- půjčky (spoření na vzdělání)
- zvýhodnění příležitostné práce studentů

Přijímací řízení na vysoké školy má také velký vliv na nerovné šance. Více se aktuálně prosazuje zavádění testů zaměřené na studijní předpoklady. Dále by se měly testy provádět kdykoli ukončí střední školu. Testy, které se orientují pouze na znalosti, jsou podle Bílé knihy TV jedním z důvodů prohlubování nerovnosti šancí.

---

⁷¹ Bílá kniha terciárního vzdělávání, 2009, str. 62.

4.2.8 Kapitola 8: Předpoklady úspěchu reformy terciárního vzdělávání na nižších stupních vzdělávacího systému

Tato kapitola se obecně zaměřuje na problematiku reformy terciárního vzdělávání z pozice změn nižších stupňů vzdělávání. Pro reformu terciárního vzdělávání je nutné nejen změna systému samotného terciárního vzdělávání, ale je nutné zaměřit se i na základní a střední vzdělávání, které může výrazným způsobem pomoci při některých problémech, které jsou součástí terciárního vzdělávání.

Jde především o přípravu na nižších stupních vzdělávání, která může nastavit taková pravidla, jež zjednoduší nejen následné studium na vyšším stupni vzdělávání, ale i přístup k tomuto vzdělávání.

Změny jsou tedy nutné v oblasti základních škol, kde by se měla zkvalitnit výuka směřovaná práci s textem, komunikace, a především dovednosti se učit.

Tyto změny posléze mohou změnit výuku i v oblastech středního vzdělávání. Zde by se měli studenti připravovat na následný vstup do terciárního vzdělávání.

Na tyto změny by se měla zaměřit i příprava samotných učitelů, kteří mají vliv na vzdělávání. Jejich role je významná a není možné pedagogy ignorovat.

Nezanedbatelnou roli ve vzdělávání hraje celoživotní příprava (vzdělávání), která je a bude zásadní složkou vzdělávací soustavy.

4.3 Co přináší Bílá kniha terciárního vzdělávání?

Bílá kniha TV je bezpochyby dokument, který nastavil možné změny v terciárním vzdělávání. Odborná veřejnost se od první chvíle, kdy se Bílá kniha TV objevila, vyjadřovala ne zcela pozitivně. I když se jistě na dokumentu dají nalézt pozitivní kroky, jako celek je Bílá kniha TV velmi diskutabilní dokument, kterému chybí základní vymezení směru terciárního vzdělávání.

Já osobně vnímám Bílou knihu TV taktéž poněkud rozporuplně. Na jedné straně si myslím, že je nutné, aby vznikl dokument, který by se zabýval budoucností vysokoškolského vzdělávání. Na druhé straně cítím z předloženého dokumentu určitou nekonceptnost. Chybí mi jasnější formulování směru vysokoškolského systému a toho, co očekává Bílá kniha TV od absolventů škol v terciárním vzdělávání. Jako student vysoké školy vnímám jisté problémy vysokoškolského vzdělávání. Nejde jen o financování, strukturu systému, přístup ke

vzdělávání apod. Jde mi především o to, jaké má vysokoškolské vzdělávání budoucnost. Všichni víme, že bez kvalitního terciárního vzdělávání bude Česká republika jen těžko konkurenceschopný stát v EU a ve světě.

Znepokojuje mě, že máme k dispozici dokument, který často hovoří o konkurenceschopnosti, o reformě, ale jeho celková koncepce či strategie je přinejmenším poněkud neohrabaná. Tendence spojit mnoho vzdělávacích systémů, které jsou úspěšné v Evropě nebo ve světě do jednoho českého „supersystému“ mi připadá velmi nestrategická. Je to pokus vytvořit hybrid, který by ve svém důsledku přinesl spíše chaos. Základem je vytvořit systém zakotvený v českém prostředí. A především systém, který bude mít většinovou podporu klíčových účastníků, tj. akademické obce. Bez této podpory se můžeme dočkat několikaletého boje akademické obce s novým systémem.

Jediné co se Bílé knize TV určitě podařilo, je rozvíření diskuse o vysokoškolském vzdělávání. Otázkou ovšem je, zda to stačí k efektivní reformě vysokoškolského vzdělávání. Jistěže ne, a tak si musíme ještě na možné reformy v oblasti vysokoškolského vzdělávání nějaký čas počkat. Budoucí realizované kroky nám teprve napoví, jestli měla právě Bílá kniha TV významný vliv na reformu.

Bílá kniha TV je kriticky hodnocena především představiteli vysokých škol. Mezi ně patří např. Česká konference rektorů (ČKR), Vědecká rada Univerzity Karlovy, Akademický senát Univerzity Karlovy, vedení Univerzity Karlovy a další. Pokud bych měl vyjmenovat všechny, kteří se rozhodli vydat kritické prohlášení k Bílé knize TV, zabralo by to jistě velkou část této kapitoly. Kritika je směřována na dokument jako takový, jelikož obsahuje mnoho problematických pasáží, které si navzájem odporují. Jako příklad je možné citovat názor ČKR na posílení autonomie vysokých škol Bílou knihou TV. *„posílení autonomie vysokých škol i odpovědnosti za jejich vlastní rozvoj, což Bílá kniha deklaruje jako jeden ze svých „generálních motivů“ (viz např. s. 4 aj.); tento trend však není prosazován ve všech dílčích závěrech a doporučených řešeních. Některá opatření směřují naopak k omezení autonomie a k vytváření závislostí různého typu.“*⁷²

Tato kritika je jen kapkou v moři. Nechci se zde však zabývat kritikou Bílé knihy TV podrobně. Důvodem je, že mým zájmem není podrobná analýza kritických hlasů, které se

---

⁷² Stanovisko České konference rektorů k Bílé knize terciárního vzdělávání.

týkají Bílé knihy TV. Tato analýza by byla přínosná v práci, která se bude zbývat samostatně Bílou knihou TV. Pro tuto práci bylo nutné, jasně formulovat, co přináší Bílá kniha TV pro vývoj (reformu) vysokoškolského vzdělávání.

5. Statistika a legislativní změny vysokoškolského vzdělávání po roce 1989 v číslech

Vysokoškolské vzdělávání je po roce 1989 oblastí, která se dynamicky rozvíjela. Rozvoj a změny můžeme sledovat v ukazatelích jako je počet studentů, počet nově přijatých studentů, počet studentů jednotlivých studijních programů (Bc., Mgr., PhD.), počet studentů z hlediska formy studia (prezenční, distanční, kombinovaného studie), počet vysokých škol a to jak veřejných tak soukromých. Stejně tak je důležité vnímat základní změny v oblasti legislativního rámce.

Tato kapitola se proto zaměří na jednotlivé změny v již zmíněných ukazatelích. Důvodem proč se chci zabývat vývojem z pohledu statistiky a posléze i legislativy, je mé přesvědčení, že jednotlivé statistiky jasně ukazují, jaký je trend a jaký je směr vysokoškolského vzdělávání. Stejně tak si můžeme vytvořit představu možného vývoje. Je jasné, že základní reformní trendy jsou popsány v dokumentech typu Bílá kniha TV či Dlouhodobý záměr vzdělávací a vědecké, výzkumné, vývojové, umělecké a další tvůrčí činnosti pro oblast vysokých škol, ale i bez těchto dokumentů si můžeme představit, kam se vysokoškolské vzdělávání ubírá. A to pouze pokud budeme vnímat stav, ve kterém se nacházíme.

5.1 Statistika ve vysokoškolském vzdělávání po roce 1989 v ČR⁷³

Zaměřím se, jak jsem již naznačil na začátku této kapitoly, na dvě skupiny:

1. **Statistika studentů** – nezaměřím se jen na celkový počet, ale na počty, které objasňují základní změny v oblasti vysokoškolského vzdělávání (počet nově přijatých studentů, počet studentů jednotlivých studijních programů atd.)
2. **Statistika vysokých škol** – počet vysokých škol měl a má dramatický vývoj až po roce 2000, kdy se poprvé objevily soukromé vysoké školy

5.1.1 Statistika studentů

Studenti jsou pro vysokoškolské studium významným aktérem, který ovlivňuje toto vzdělávání v mnoha aspektech. Počty studentů, kteří studují na vysokých školách, mohou

---

⁷³ *Statistické hodnoty, které jsou zde použity, vychází ze statistických ročenek a dokumentů Ústavu pro informace ve vzdělávání.*

napovědět co se se systémem děje a co se bude dít dále. Tato čísla jasně ukazují na změny v oblastech struktury studia, změny ve vnímání vysokoškolského vzdělávání z elitního na masivní, důraz na celoživotní vzdělávání apod.

Předem je nutné připomenout, že statistiky, které budu zmiňovat před rokem 1993, kdy došlo k rozdělení ČSFR na Českou a Slovenskou republiku, nebude obsahovat slovenské vysoké školy a samozřejmě ani počet jejich studentů. Budou zmíněny pouze statistiky českých vysokých škol.

V první části se chci zaměřit na počet studentů z celkového hlediska. Jde o vývoj od školního roku 1989/90 do 2008/09.

Počet studentů za období 1989/90 – 2008/09

Rok 1989 přinesl pád totalitního režimu, který měl zásadní vliv na vývoj vysokoškolského vzdělávání v ČR. Již v roce 1990 vznikl nový vysokoškolský zákon (zákon č.172/1990 Sb., o vysokých školách), který přinesl zásadní změny do fungování vysokých škol. Vysokým školám byla vrácena akademická svoboda a samospráva vysokých škol. Dále se na vysokých školách zavedly nové typy studia. Dalším významným rokem byl rok 1998, kdy vznikl nový vysokoškolský zákon (zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně dalších zákonů). Tento zákon umožnil vznik soukromých vysokých škol, což mělo velmi výrazný vliv na počet studentů. Nejen zákony z roku 1990 a 1998 měly vliv na změny vysokých škol. Dále se výrazně do změn zapsal v průběhu devadesátých let tzv. Boloňský proces. Stejně tak mnoho dalších dokumentů směřujících ke zvýšení počtu vysokoškolských studentů.

Jak se tedy nové změny projeví na počtu studentů vysokých škol (dále jen VŠ)? Jak výrazný nárůst studentů byl zaznamenán do dnešní doby?

Ve školním roce 1989/1990 studovalo na VŠ celkem 113 417. Tento počet se během dalších dvaceti let (školní rok 2008/09) zvyšoval až na 369 619 studentů. To znamená, že se počet vysokoškolských studentů zvýšil během dvaceti let o 226%. Důvod tohoto prudkého nárůstu je snaha postupně otevřít vysokoškolské vzdělávání každému, kdo o něj bude mít zájem a má k tomu předpoklady.

Stejně jako růst celkového počtu studentů se zvyšoval i počet studentů cizí státní příslušnosti. Zde je ovšem nutné připomenout, že nárůst byl pozvolný, jelikož až do roku

1999 byl počet studentů s cizí státní příslušností přibližně stejný. Na druhé straně pokud si vezmeme celkové počty studentů na VŠ v ČR od roku 1989 (3396 studentů) do roku 2008 (31 218 studentů) zjistíme, že nárůst činil neuvěřitelných 819 %. Tento zvyšující se trend ukazuje, že české vysokoškolské vzdělávání má opět co nabídnout nejen tuzemským studentům. Na druhé straně je tento zvyšující se trend součástí celoevropské mobility studentů, který je deklarován v mnoha dokumentech (Boloňský proces apod.). Na tomto místě je samozřejmě nutné připomenout, že na českých vysokých školách studuje mnoho slovenských studentů, kteří nemalou měrou ovlivňují počet zahraničních studentů.

Z hlediska celkového počtu studentů je patrné, že je v ČR velká poptávka po vysokoškolském vzdělávání. Stejně tak tento trend ukazuje na změnu ve vnímání vysokoškolského studia. A to tak, že se toto studium stává masivní záležitostí a ztrácí pozici elitního vzdělávání. Dalším důvodem zvýšeného počtu studentů vstupujících na VŠ je rok 1999, který dovolil vznik soukromých vysokých škol. A právě tento krok přinesl možnost uspokojit zvyšující poptávku po vysokoškolském vzdělávání.

Počet nově přijatých studentů 1989/90 – 2008/09

Na celkový počet studentů ve vysokoškolském vzdělávání má velký vliv počet nově přijatých studentů. Tento počet nově přijatých studentů má velký význam pro náhled na vývoj vysokoškolského studia.

Jak tedy vypadal vývoj v počtu přijatých studentů na VŠ. Rok 1989 byl příznivý pro 26 786 studentů, kteří byli přijati na VŠ. Během let 1989 až 1992 se počet nově přijatých studentů výrazně neliší, pohybuje se kolem 25 tisíc nově přijatých studentů. Od roku 1993 roste počet přijatých studentů až do roku 1998 kdy se vzestup zastavil. Až v roce 2002 opět zaznamenáváme nárůst, který se zastavuje na dnešním čísle, které činí 82 220 nově přijatých studentů.

Každoročně v posledních pěti letech můžeme sledovat zvyšující se počty nově přijatých a zapsaných studentů VŠ. Tento skok je spojen i s faktem počtu vysokých škol, který se výrazně zvýšil právě v roce 2003. Počet vysokých škol ještě budu níže řešit, ale zde je na místě prohlásit, že se v roce 2003 zvýšil počet vysokých škol z 37 na 51.

Otázka tedy zní, jak se bude nadále vyvíjet počet nově přijatých studentů a tím pádem i celkový počet studentů VŠ? Pokud budou nadále vznikat nové vysoké školy, a to výhradně

soukromé vysoké školy, je jasné, že se tento počet studentů bude nadále zvyšovat. A jelikož stále častěji budou studovat ti, kteří v minulosti odložili či nemohli studovat na VŠ, nemůžeme očekávat snižování počtu studentů. Je zde patrný fakt snadnějšího přístupu k vysokoškolskému vzdělávání.

Počet studentů podle formy a typu studia 1989/90 – 2008/09

Do této doby jsem se zabýval pouze celkovými počty studentů a nově přijatých studentů. Nyní se chci zaměřit na vývoj především z pohledu typu studia a formy studia. Tyto statistiky mohou dobře korespondovat se změnou struktury programů, které se studují na vysokých školách.

Jaké máme typy studia na vysokých školách nyní? Studenti, kteří studují na vysoké škole, mohou studovat následující programy: *bakalářský* (obvykle tříleté), *navazující magisterský* (dvouleté), *magisterský* (především medicína, veterinární lékařství, architektura či psychologie – pětileté a šestileté), *doktorský* (dvouleté, tříleté).

Až v akademickém roce 1992/1993 můžeme sledovat rozdíly ve studiu jednotlivých typů studia. Proto se v následujících řádcích budu zabývat pouze vývojem od roku 1993, kdy právě můžeme sledovat změny v jednotlivých typech studia.

V bakalářském typu studia lze vidět postupně se zvyšující počet studujících. V roce 1993 studovalo tento typ studia 12 355 studentů. Následně se tento počet postupně zvyšoval na nynějších 230 623 (rok 2008) studentů studujících bakalářský program.

Na druhé straně magisterský a navazující magisterský program studuje stále méně studentů. V roce 1993 to bylo 101 830 a v roce 2008 už jen 53 478 studentů. Vývoj však nebyl podobný bakalářskému programu, jelikož počet studentů v magisterském programu do roku 2003 rostl až na 158 388 studentů.

Důvodem tohoto vývoje jsou postupné změny ve struktuře vzdělávacích programů. Samostatné magisterské programy se postupně rušily a byly nahrazeny bakalářskými a navazujícími magisterskými programy.

V otázce doktorského studia je vývoj následující. Doktorské studium studuje stále větší počet studentů, i když je pravda, že nárůst studentů není nijak výrazný. V roce 1993 studovalo doktorský program 4 878 studentů. Následně tento počet rostl až na nynější počet 24 611 studentů studujících doktorské studium.

České vysokoškolské studium má následující formy studia: *prezenční studium*; *distanční a kombinované studium*.

Statistiky v oblasti formy studia jsou velmi podobné celkovému počtu studentů. Je zde patrný postupný nárůst a to jak u prezenčního, tak u distančního a kombinovaného studia. Tento nárůst je rovnoměrný.

Otázka vývoje počtu studentů je patrná a dá se evidentně odvodit od statistik, které jsou nyní k dispozici. Je patrné, a to jak z dlouhodobého vývoje, tak z dlouhodobých záměrů a trendů vysokoškolského vzdělávání v ČR, že se nadále dá očekávat růst studentů na vysokých školách. Je však logické, že tento růst již nebude tak dramatický jako v posledních dvaceti letech, kdy byl skutečně výrazný.

Počet absolventů vysokých škol 1989/90 – 2008/09

Stejně jako jiné ukazatele i počet absolventů vysokoškolského vzdělávání se postupně zvyšuje, ale zde se musíme lépe podívat na to, jak se mění počet absolventů na jednotlivých studijních programech. Především jak se vyvíjel počet absolventů bakalářského a magisterského typu studia.

Na začátku se podívám na celkový počet absolventů. Tento počet se samozřejmě stejně jako celkový počet studentů, zvyšuje rok co rok. Výchozí počet je samozřejmě za rok 1989, kdy vysokoškolské studium úspěšně ukončilo 19 038 studentů. Tento stav se držel do roku 1995. V tomto období se jen lehce liší rok 1990, kdy bylo zaznamenáno jen 15 693 absolventů. Jinak se počet absolventů držel přibližně na čísle devatenácti tisíc.

Od roku 1996 se postupně počet absolventů zvyšoval. Výrazné zvyšování vysokoškolských absolventů lze zaznamenat od roku 2004, kdy šlo o 38 400. Rok co rok se počet zvyšoval až na 73 153 absolventů (2008).

Jak se však měnil počet absolventů na bakalářských a magisterských programech? U většiny oborů (mimo medicíny, architektury, psychologie atd.) se dnes začíná studovat na bakalářských studijních programech. Posléze je možné pokračovat na navazujícím magisterském studijním programu. Tento fakt přinesl zvyšující se počet bakalářů a snižující se počet dlouhodobých magistrů.

U magisterských absolventů je zatím viditelný ustálený stav, který výrazně klesl až v roce 2008 kdy absolvovalo tento studijní program 15 753 studentů. V minulých rocích se počet absolventů magisterského studijního programu pohyboval konstantně, a to kolem sedmnácti tisíců. U navazujících magisterských studijních programů je viditelný postupný nárůst absolventů, a to tak, že v posledním roce je tento nárůst výraznější než v minulosti. Přesněji řečeno, v roce 2003 absolvovalo tento program 4 202 studentů a v roce 2008 již 16 074 studentů. Tento nárůst můžeme přisoudit zvyšujícímu počtu absolventů v bakalářském studijním programu.

Právě bakalářský studijní program představuje dynamicky se rozvíjející program. Pokud tento studijní program v roce 2002 absolvovalo „jen“ 8 011 studentů v roce 2008 to bylo již 39 115 studentů. Zde je vidět, že se vysokoškolská struktura studijních programů zásadně mění a je jisté, že se nadále bude vyvíjet v prospěch bakalářských studijních programů, které budou mít navrch vůči pětiletým magisterským programům.

U doktorských studijních programů není nárůst absolventů nějak výrazný. Počet absolventů u tohoto studijního programu se pohybuje kolem dvou tisíc.

5.1.2 Statistika vysokých škol

Co se týče počtu vysokých škol, je vývoj podobný zvyšujícímu se počtu studentů. Statistiky studentů a škol jsou v jisté přímé úměře. Předem si však ujasníme, jaké školy ve vysokoškolském vzdělávání máme.

Vysoké školy v ČR

Česká republika, jak už jsem se jednou zmínil má tyto vysoké školy veřejné (zřizované zákonem), státní (zřizované zákonem a příslušným ministerstvem), soukromé.

Státní vysoké školy mají odlišný způsob řízení (podle ministerstva vnitra a obrany), a proto nemají povinnost předávat informace o svých studentech do centrální evidence SIMS.

Jaký je vývoj počtu vysokých škol v ČR? Stručně řečeno se dá říci, že do doby, kdy byla zavedena možnost zřizování soukromých vysokých škol, není nárůst počtu vysokých škol výrazně dramatický. V roce 1989 má ČR 23 vysokých škol, tento stav vydržel do roku 2000, kdy se poprvé zaznamenaly změny v důsledku vzniku soukromých vysokých škol. Takže od roku 2000, kdy jsme měli v ČR 31 vysokých škol, tento vzrůstající stav trval

prakticky až do dnešních dnů, kdy je v ČR 71 vysokých škol. To znamená, že se od roku 1989 do roku 2008 zvýšil počet vysokých škol o 48 institucí.

Tento trend má kořeny především v každoročně se zvyšujícím počtu soukromých vysokých škol. Stav soukromých vysokých škol se měnil a mění dramaticky. Pokud vezmeme v potaz, že v roce 2000 jich bylo osm, tak v roce 2008 jich je 45.

5.2 Legislativní změny v oblasti vysokých škol

Dvacet let vývoje vysokoškolského vzdělávání přinesl dva zákony o vysokých školách. První byl přijat již v roce 1990 a šlo o zákon č.172/1990 Sb., o vysokých školách. Druhým zákonem je zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách, který platí dodnes. Pokusím se v následujících řádcích popsat základní změny, které přinesly tyto zákony.

5.2.1 Zákon č. 172/1990 Sb., o vysokých školách

Tento zákon ze dne 4. května 1990 nabyl účinnost 1. července 1990. V úvodu tohoto zákona se praví:

„Posláním vysokých škol je chránit poznání a rozvíjet vzdělávání na základě vědeckých poznatků a tvůrčí vědeckou a uměleckou činností. V duchu národních a všelidských humanitních a demokratických tradic nesou vysoké školy zvláštní odpovědnost za rozvoj vzdělanosti jako součásti kultury celé společnosti a současně přispívají ke zvyšování vědecké, technické a hospodářské úrovně společnosti. Při této činnosti navazují na celosvětový vývoj vědy a kultury.

Vysoké školy umožňují celoživotní vzdělávání. Mohou se obracet i na širší veřejnost a přispívat ke vzdělávání širokých vrstev občanů.“⁷⁴

Tento vysokoškolský zákon reaguje na pád totalitního režimu a pokusil se oprostít vysokoškolské vzdělávání od minulé ideologie. Co se měnilo ve vysokoškolském vzdělávání podle zákona č. 172/1990 Sb., o vysokých školách? To se pokusím nastínit v následujících bodech:

- Vysokým školám se vrátila autonomie, samospráva a akademická práva a svobody
- Na vysoké školy se vrací výzkum a vývoj, který byl do této doby soustředěn převážně v Akademii věd

---

⁷⁴ Zákon č.172/1990 Sb., o vysokých školách

- Rozšiřuje se síť vysokých škol o regionální univerzity (zlepšená dostupnost vysokoškolského vzdělávání)
- Je umožněno zakládat nové studijní programy jako je bakalářský, magisterský studijní program
- Otevření nových studijních oborů a jejich kombinace plus nové studijní programy, nastavují podmínky k diverzifikaci obsahu i organizačních forem vysokoškolského vzdělávání

Zákon č.172/1990 Sb., o vysokých školách se udržel v platnosti osm let. Během těchto osmi let se pomalu připravoval nový vysokoškolský zákon. A právě v roce 1998 byl schválen nový vysokoškolský zákon.

5.2.1 Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách

Tento zákon vznikl na základě zkušeností z minulého zákona a z diskuze, která ho provázela. Zákon č.111/1998 Sb., o vysokých školách vstoupil v platnost od 1. července 1998, s výjimkou § 1 až 82, § 84 až 99, § 101 až 107 a § 108 odst. 2, které nabývají účinnosti dnem 1. ledna 1999, a § 108 odst. 3, který nabývá účinnosti dnem 31. prosince 2001.⁷⁵

Stejně tak jako u zákona č. 172/1990 Sb., o vysokých školách se i u zákona z roku 1998 pokusím v několika bodech, vystihnou ty nejdůležitější změny, které čekaly vysokoškolské vzdělávání.

- Zákon změnil právní postavení dosavadních státních vysokých škol (s výjimkou vojenských a policejních) na veřejnoprávní instituce
- Majetek, který školy užívaly, byl převeden do jejich vlastnictví
- Zákon rozlišil vysoké školy na univerzitní (poskytuje tři typy studijních programů – bakalářský, magisterský, doktorský) a neuniverzitní (poskytuje převážně bakalářský typ studia, možné poskytovat i magisterský, ale není možné poskytovat doktorský)
- Je možné zakládat soukromé vysoké školy
- Posilují se kompetence nezávislé Akreditační komise

Zákon byl během deseti let od jeho vzniku šestnáctkrát novelizován. Struktura studia je nejvýznamnější novelou tohoto zákona (2001). Touto novelou byla zavedena tříступňová

---

⁷⁵ Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách

struktura vysokoškolského vzdělávání. V roce 2006 se upravila délka doktorského studia (3-4 roky); dokladem o ukončení studia již není vysvědčení o státní zkoušce, ale nově dodatek k diplomu, který se vydává současně s diplomem.⁷⁶

---

⁷⁶ KŘÍŽOVÁ, I.: *Organizace vzdělávací soustavy České republiky*. Praha: ÚIV, 2008, str. 142.

6. Vysoké školy v programech politických stran

Politici a především politické strany jsou významným hybatelem změn ve vzdělávání a to i ve vysokoškolském. Proto, abychom pochopili, jakým směrem se bude česká vysokoškolská vzdělávací politika ubírat, je nutné se zaměřit na programy jednotlivých politických stran. V těchto programech je možné vysledovat, jakým způsobem se může vysokoškolské vzdělávání vydat. Samozřejmě se nelze zaměřit na všechny politické strany, ale především na ty, které mají hypoteticky šanci se v budoucích volbách dostat do poslanecké sněmovny.

Zaměřím se na tyto politické strany, respektive na jejich programy: Občanskou demokratickou stranu (ODS), Českou stranu sociálně demokratickou (ČSSD), Komunistickou stranu Čech a Moravy (KSČM), KDU-ČSL, TOP 09 a Stranu zelených (SZ). Tyto strany mají reálnou možnost se v příštích volbách dostat do poslanecké sněmovny.⁷⁷ Na konci této kapitoly se ještě zmíním o vládním programu vlády ČR. Výhradně se zaměřím na část zabývající se vysokoškolskou politikou.

Jako hlavní cíl budu interpretovat základní myšlenky v oblasti vysokoškolské politiky jednotlivých stran umístěné ve volebních a dlouhodobých programech. Důvodem jak jsem již naznačil, je pojmenovat možné směry rozvoje vysokých škol.

6.1 ODS a její priority ve vysokoškolském vzdělávání.

Občanská demokratická strana je již od první poloviny devadesátých let nejsilnější pravicovou stranou v ČR. ODS je posledním vítězem voleb do poslanecké sněmovny (2006).

Proto, abych zjistil základní názor na vysokoškolskou vzdělávací politiku ODS, použil jsem východiska z volebních programů⁷⁸ z roku 2006 a 2009. Volební program do poslanecké sněmovny z roku 2009 je pouze orientační, jelikož se volby v tomto roce nakonec nekonaly a byly odloženy na rok 2010, kdy se dá předpokládat představení nového aktuálního volebního programu. Jelikož mi však jde o aktuální myšlenky, použiji právě volební program z roku 2009.

---

⁷⁷ Volby by se měly konat na jaře roku 2010.

⁷⁸ Jde o volby do Poslanecké sněmovny ČR.

Vzdělávací politika ODS se dá shrnout do jednoho tématu. Tímto tématem je otázka financování vzdělávání. Jak volební program z roku 2006, tak i z roku 2009 řeší především otázku stipendií, daňových úlev pro firmy či zaměstnavatele podporující studenty či školy, zvyšování financí na výzkum a vývoj apod.

Volební program z roku 2006 se zaměřuje na vysokoškolskou politiku podrobněji. Proto se pokusím některé myšlenky, které považuji za zásadní, zde zmínit.

Volební program ODS 2006 „Vysoké školy, výzkum a vývoj“

Volební program se zabývá komplexně terciárním vzděláváním. Já se zaměřím jen na otázku vysokoškolské vzdělávací politiky. V následujících bodech zmíním jen ty nejdůležitější snahy umístěné ve volebním programu.

➤ Tři základní principy:

otevřenost – uspokojit rostoucí poptávku po vysokoškolském vzdělávání

dynamičnost – motivovat studenty i školy, aby reagovali na měnící se podmínky na trhu práce a na globální konkurenci

spravedlivý systém – rovnou šanci na dosažení vysokoškolského vzdělání

- Reformovat financování vysokých škol → zvýšit podíl soukromých prostředků
- Programy pro finanční podporu studentů → stipendia, spoření na vzdělání, půjčky na náklady spojené se studiem
- Zachovat rozhodující roli veřejných rozpočtů → především zefektivnit využití těchto prostředků
- Finanční spoluúčast absolventů VŠ → jde v podstatě o odložené školné
- Rozšířit počet míst na vysokých školách → nesmí dojít k snížení kvality
- Podpora brigády → do 100 hodin osvobodit od sociálního a zdravotního pojištění
- Podpora vědy a výzkumu → větší finanční prostředky do VaV, centra pokročilých studií a výzkumu

Volební program z roku 2009 se otázce vzdělávání věnuje minimálně. Já se opět pokusím zmínit ty body, které se zaměřují na vysokoškolské vzdělávání. Volební program z roku 2009 ovšem nepřináší výrazné změny.

Volební program ODS 2009

- Podpora zavádění půjček pro studenty, studijní spoření, podpora brigád
- Fond pro vynikající studenty studující na zahraniční univerzitě

- VaV by měl být blíže studentům → výzkumné univerzity
- Univerzity by měly spolupracovat s firmami

Volební programy ODS jsou, jak jsem již zmínil, zaměřeny spíše na finanční otázku (podporu). Podle některých myšlenek a návrhů lze usoudit, že ODS je připravena zavést spoluúčast absolventů vysokých škol (jde v podstatě o odložené školné). Tento návrh je často kritizován. Šance na zavedení školného nemá momentálně tak silnou podporu ostatních stran, takže se nedá předpokládat, že by se v nejbližší době zavedlo. Jednou ze stran, která dlouhodobě odmítá jakoukoli formu školného na vysokých školách je ČSSD.

6.2 ČSSD a její priority ve vysokoškolském vzdělávání.

Česká strana sociálně demokratická je nejsilnější levicová strana. Pro zhodnocení myšlenek ČSSD se zaměřím na dlouhodobý program strany a na volební program z roku 2009.

Vysokoškolské vzdělávání v dlouhodobém programu ČSSD

Pro ČSSD je vysokoškolské vzdělávání klíčem k prosperitě a rozvoji společnosti. Cílem je otevřít toto vzdělávání všem bez rozdílů (sociální bariéry). V této souvislosti chce prosadit systém sociálního zabezpečení studentům a zavádění stipendií.

Jako významný ukazatel kvality školy vnímá ČSSD mobilitu studentů a pedagogů. Stejně tak je přínosné poskytovat vysoké školy zahraničním studentům. S touto otázkou internacionalizace je spojeno i zavádění kreditního systému a uznávání diplomů.

Pro zkvalitnění vysokých škol je podle ČSSD důležité poskytovat vysokoškolské vzdělávání všem a to na základě schopností každého studenta. Tento postoj by měla podporovat strukturace studia. Rozšiřování kapacit na vysokých školách je další částí, která by měla podpořit vývoj vysokoškolského vzdělávání. Každý jedinec by měl mít možnost během svého života si doplnit či pokračovat ve vzdělávání a tím pádem by se měla podporovat prostupnost a to jak na úrovni vertikální, tak horizontální.

VaV by měl být propojen s vysokými školami, a to především v praktické rovině (doktorské studium). Vysokoškolští pedagogové se mají věnovat vědecké práci častěji.

Kvalitní VaV je pro ČSSD podmínkou pro prosperitu a konkurenceschopnost ČR. ČSSD počítá s navyšováním finančních prostředků na VaV (v roce 2010 1% HDP).

Volební program ČSSD 2009 – „Kvalita vysokoškolského vzdělání bez školného“

V oblasti vysokoškolského vzdělávání je důležité podle ČSSD zvýšit jeho kvalitu. Z hlediska rozvoje počtu studentů se v populaci dvacetiletých vyrovnáme Evropě, ale kvalita škol není na tak vysoké úrovni.

Některé návrhy a myšlenky volebního programu ČSSD 2009:

- Zdroje vysokých škol – závislé na odborné a pedagogické činnosti
- Pedagogičtí pracovníci a odborní pracovníci – navýšit jejich ohodnocení
- Akademická svoboda – základní podmínka rozvoje VŠ → zachovat samosprávu
- Školné – nebude podporované → nezajišťuje zkvalitnění systému
- Podpora celoživotního vzdělávání
- VaV – propojení se školami → zvýšit jejich podporu (i finanční)
- Akademie věd ČR – ČSSD se distancuje od modelu financování vědy, který zásadně omezuje činnost Akademie věd ČR.

Program ČSSD, a to jak dlouhodobý, tak z roku 2009 je zaměřen na podporu všech zmíněných oblastí bez možnosti spoluúčasti studentů či soukromého sektoru. Je zde patrná snaha financovat systém převážně z veřejných prostředků. ČSSD vnímá, stejně jako ODS, a jak uvidíme dále i jiné strany, VaV jako významným hybatelem prosperity ČR.

6.3 KDU-ČSL a její priority ve vysokoškolském vzdělávání.

Strana KDU-ČSL je stranou, která je označovaná jako středová. Během dvaceti let se dokázala objevit takřka ve všech vládách, a to ať to byly vlády pravicové či levicové. Pro náhled na vysokoškolskou politiku jsem opět použil volební programy z let 2006 a 2009.

Volební program KDU-ČSL 2006

Program je zaměřen na období 2006 až 2010. Mezi základní body tohoto programu patří:

- Spoluúčast studentů VŠ – je přijatelná, a to z motivačních důvodů
- Snadnější přístup k vysokoškolskému vzdělávání – jde zejména o bakalářské studium
- Finanční podpora studentů – využít stavební spoření na krytí studijních nákladů
- Podpora sociálních a prospěchových stipendií – stipendia pro studenty v zahraničí
- Zvyšovat kapacity v bakalářských programech – zaměřené na praxi → 50% populačního ročníku by mohlo studovat v bakalářských programech

- Zvyšování výdajů na VŠ a VaV – mělo by docházet ke každoročnímu zvyšování prostředků → zvyšovat platy pedagogům, zajistit zahraniční pobyty studentům i pedagogům,
- Zaměřit se na výuku jazyků – především na anglický jazyk → zvýší se konkurenceschopnost studentů i pedagogů ve světě
- Hlavní nástroj financování výzkumu na VŠ – výzkumné záměry a účelové prostředky z programů

Volební program KDU-ČSL 2009

Základní vnímání vysokých škol je založené na kvalitě, která by měla odpovídat společnosti založené na vědění. S tím by se měla i upravit kapacita VŠ. Jako problém číslo jedna je vnímáno finanční zajištění vysokých škol, které je kritizováno dlouhodobě a to nejen ze strany KDU-ČSL. Je proto nutné využívat efektivně prostředky z evropských fondů.

KDU-ČSL nabízí následující řešení v rozvoji VŠ:

- Přijímání studentů na základě maturitního vysvědčení – státní maturita
- Reforma terciárního vzdělávání na základě těchto cílů:
  - rozdělení vysokých škol na výzkumné, vzdělávací a profesní
  - posílení kritéria kvality při financování
  - změna akreditačního procesu
- Vznik profesních bakalářů – vhodné obory např. zdravotnické, technické a umělecké
- Podpora regionálního vysokoškolského vzdělávání – především bakalářské programy → zdroj inovace a modernizace hospodářství v regionech
- Zvýšit sankce za nedodržení řádné doby studia
- Financování – řešit finance nejen z počtu studentů, ale také z kvality a potřebnosti studijního programu
- Podpora stipendií, půjček, spoření pro studenty VŠ

Volební programy z roku 2006 a 2009 KDU-ČSL jsou zaměřené na různé cíle, i když některé oblasti, jako je finanční podpora studentů, jsou stejné. Především program 2009, který je aktuální, v sobě skrývá myšlenky Bílé knihy TV. Je zde patrná nepřímá podpora některých kroků. Tato tendence může být určitým problémem právě pro vysoké školy, které kritizují reformní kroky Bílé knihy TV (viz. kapitola 4.3).

6.4 TOP 09 a její priority ve vysokoškolském vzdělávání.

I když tato strana vznikla v nedávné době (ustavující sněm 27. listopadu 2009), již nyní má podle volebních preferencí přibližně třinácti procentní podporu. Proto jsem ji zařadil do této kapitoly, jelikož předpokládám, že ve volbách do Poslanecké sněmovny ČR v roce 2010 bude úspěšná a proto bude mít možnost následně ovlivňovat reformy v oblasti vysokoškolského vzdělávání.

Co tato nová strana přináší? Vycházím z jediného volebního programu z roku 2009.

Volební program TOP 09 2009

„Vzdělání, věda a výzkum: vyšší odpovědnost, efektivita a osobní motivace“

- Finanční pomoc studentům – zavést efektivní systém stipendií a půjček
- Zavedení školného – motivace pro studenty; odpovědnost studenta za vzdělávání
- Podpora sociálně slabých skupin – půjčky a podpora
- Věda a výzkum – dostatečně podporovat VaV (finančně) → důležité je efektivně nakládat s těmito financemi
- Jeden správce vysokých škol a VaV – spojit všechny agendy pod jednoho správce
- Založení ministerstva VaV a VŠ

TOP 09 jako jediná ze všech stran přímo hovoří o zavedení školného pro studenty VŠ. Stejně tak hovoří o založení ministerstva VaV a vysokých škol. Toto ministerstvo by lépe a efektivně spravovalo tuto oblast.

TOP 09 ve svém jediném dosavadním programu hovoří velmi stručně o rozvoji vysokých škol, a proto je otázka, jaké kroky by pro TOP 09 byly nejdůležitější v reformě vysokoškolského vzdělávání.

6.5 SZ a její priority ve vysokoškolském vzdělávání.

Strana zelených se dostala v roce 2006 poprvé do Poslanecké sněmovny ČR a posléze i do koaliční vlády, kde měla na starost právě ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy. Nynější pozice SZ je velmi nejistá. Ve volebních preferencích se pohybuje pod pětiprocentní hranicí, která zaručuje vstup do Poslanecké sněmovny ČR. I když není jasné, že v příštích volbách se SZ dostane do Poslanecké sněmovny ČR, rád bych se zde zmínil o jejich volebním programu. Jsem přesvědčen, že tato strana má stále vysoký potenciál se v budoucnu prosadit

ve vrcholové politice a proto je pro mě důležité znát názory na oblast vysokoškolského vzdělávání.

Volební program SZ 2009

Volební část zaměřená na vysoké školy zmiňuje, že stát má za úkol „vytvářet podmínky pro růst a kvalitu, nikoli posilovat svůj vliv.“⁷⁹

- Diverzifikace vysokých škol – „... co do financování, kvality, společenské poptávky a potřeby na jedné straně i vazeb na trh práce a na firmy, které mohou využít výsledky výzkumu, na straně druhé“⁸⁰
- Univerzity – vědecké bádání, poznání
- Restrukturalizace vysokých škol, rozrůznění – každá škola si musí najít své místo
- Finanční podpora oborů – nesmí být posuzované na základě materiální náročnosti → nespravedlivé vůči humanitním oborům
- Finanční podpora studentů – granty, půjčky, stipendia, spoření,
- Podpora mladých vědců a zahraničních stáží
- Odmítání školného – do doby vyřešení sociálních nerovností v přístupu k vysokoškolskému vzdělání
- Zachovat akademické svobody a autonomii vysokých škol

Je zajímavé číst program SZ, kterou vede bývalý ministr školství mládeže a tělovýchovy (O. Liška). Program totiž navrhuje některé kroky, které si odporují s kroky Bílé knihy TV dokumentem, který bývalý ministr prosazoval. Jde například o finanční podporu oborů, odmítání školného a do jisté míry i zachování akademické svobody a autonomie vysokých škol.

6.6 KSČM a její priority ve vysokoškolském vzdělávání.

Komunistická strana Čech a Moravy je jistým způsobem evropskou raritou. Zatím co jinde v Evropě, především v bývalých postkomunistických zemích, již komunistická strana neexistuje, v ČR patří pravidelně k třetí nejsilnější straně po ODS a ČSSD.

---

⁷⁹ Volební program Strany zelených pro předčasné volby do Poslanecké sněmovny 2009

⁸⁰ Tamtéž

Proto jsem se rozhodl zařadit tuto politickou stranu do této kapitoly, jelikož, i když s tím osobně nemusím souhlasit, patří do společnosti stran, které se „aktivně“ podílejí na řízení tohoto státu.

Program KSČM se vysokoškolskou politikou zabývá pouze okrajově. Pro zjištění názorů na vysokoškolské vzdělávání jsem použil volební program z roku 2006, který se věnuje VŠ v části nazvané „*Děti a mládež hybná síla změny*“. Musím říci, že mě zarazilo, že se vysokoškolská politika objevila v části s názvem *Děti a mládež....* Poněkud bych pochyboval, že otázka vysokoškolského vzdělávání se týká dětí a mládeže.

Co se tedy můžeme dozvědět o vysokoškolské politice KSČM:

- „*Na vysokých školách spravedlivé rozdělení rozhodovacích pravomocí mezi studující a vyučující, skutečnou širokou, demokratickou školní samosprávu mající vliv na přípravu studijních plánů a chod škol*“⁸¹
- Zajištění evropského vysokoškolského prostoru – uznávání českých diplomů a studijních programů Evropou
- Podpora studentů – ubytovací stipendia, stravování studentů
- Věda a výzkum – „*odmítnutí redukce vědy a výzkumu, zejména financovaných z veřejných zdrojů*“⁸²; zvyšovat finanční podporu; podmínky pro efektivní vědeckou práci;
- Vytvořit podmínky pro podporu a využívání akademické, vysokoškolské vědecké základny
- Zřizování vědeckovýzkumných center

Jak jsem se již zmínil, není toho mnoho, co by KSČM nabízela v oblasti vysokoškolského vzdělávání. Proto ani není moc možností výrazněji komentovat tento program, jelikož v konečném důsledku není co komentovat. Každopádně mohu říci, že z pohledu KSČM není možné říci, co by tato strana prosazovala, pokud by měla výraznější možnost něco měnit.

---

⁸¹ Volební program Komunistické strany Čech a Moravy na období 2006 – 2010

⁸² Tamtéž

6.6 Program Vlády ČR: „Vzdělání, věda, výzkum, kultura a lidská práva“

Vláda ČR, která byla jmenována prezidentem ČR dne 8. května 2009, je složená z nestraničských odborníků (tzv. úřednická vláda). Původně měla tato vláda vést ČR do předčasných voleb, které se měly konat v říjnu roku 2009. Nakonec se předčasné volby neuskutečnily, a proto byla úřednická vláda pověřena vést ČR do řádných voleb v roce 2010.

I když tato vláda nemá možnost prosadit zásadní změny mezi tyto změny patří i reforma vysokoškolského vzdělávání, pokusím se alespoň vyjmenovat základní body postoje vlády k vysokoškolské politice.

Vláda se k oblasti vysokých škol vyjadřuje jen v jedné větě, a to tak, že se bude dále pokračovat v reformě vysokých škol. Je pochopitelné, že se v oblasti, jako je vysoké školství, s mandátem, který má tato úřednická vláda, nedá dělat patrně více, než nadále pokračovat v reformách. Konečné slovo v otázce vysokých škol bude mít následující vláda, která bude mít možnost prosadit tyto změny v poslanecké sněmovně.

Je tedy jasné, že v následujícím půlročním období se neudějí žádné zásadní změny, které by ovlivnily chod vysokých škol. Nedojde k žádným reformám, což je ze strany mnoha vysokých škol vnímáno pozitivně. Důvodem je, že se zastavila reforma podle Bílé knihy TV, která nebyla odbornou veřejností vnímána pozitivně. Na druhé straně na půdě MŠMT pokračuje evropský projekt, který má do února 2010 připravit věcný záměr nového zákona.

6.8 Co lze očekávat v oblasti reformy vysokých škol od příští vlády?

Jednotlivé programy politických stran nám pomohou odhalit, jakým směrem se může vysokoškolské vzdělávání ubírat. Samozřejmě záleží na tom, jak bude vypadat nová vláda, tj. jak dopadnou následující volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR.

Momentálně jsou volební preference velmi vyrovnané, a proto se jen těžko dá odhadnout, jakým směrem se bude vyvíjet situace ohledně sestavování vlády. Máme však možnost vytvořit dva scénáře budoucí vlády. A to levicově či pravicově zaměřená vláda.

Pokud půjde o levicovou vládu tedy vládu, která bude založená na východiscích ČSSD a KSČM popřípadě KDU-ČSL je možné očekávat následující vývoj.

Reforma vysokých škol by se začala pravděpodobně vyvíjet od začátku, jelikož se nedá předpokládat, že by zmíněné strany pokračovaly v reformě podle Bílé knihy TV, která je pravicově orientovaná. Měli bychom jistotu, že by nebylo zavedeno školné. Stejně tak

bychom mohli očekávat „velkou“ podporu studentů z hlediska sociálních hledisek. Také by bylo pravděpodobné, že by se výzkumu a vývoji dostalo větší finanční podpory.

U pravicové vlády, která by byla pravděpodobně složená z ODS plus TOP 09 popřípadě SZ či KDU-ČSL by se dalo očekávat pokračování reformy vysokých škol na základě Bílé knihy TV. Tato reforma by mohla přinést např. školné, které prosazuje jak ODS tak TOP 09; zapojení soukromého sektoru do řízení a financování vysokých škol; zvyšování kapacit vysokých škol; zavádění půjček pro studenty; větší finanční podpora pro studenty atd.

Je tedy jasné, že základní otázkou je, jestli bude zavedena spoluúčast studentů vysokých škol (školné). Toto je ústřední téma programových východisek jednotlivých stran. ČSSD dokonce jasně hovoří o tom, že nebude školné zavádět, naopak TOP 09 se zase nebrání přímo školné podporovat. Navíc byl na počátku prosince zveřejněn průzkum projektového týmu Bílé knihy TV, který se zaměřil na názory studentů na finanční náročnost studia. Vyplynulo z něj, že podpora zavedení školného je mezi studujícími na cca 35 %.

Až rok 2010 ukáže, jak se bude reforma vysokých škol vyvíjet, ale již dnes je jasné, co můžeme čekat od jednotlivých stran. Je také jasné, že některé strany založí svoji předvolební kampaň na hesle „*Odmítáme školné na vysokých školách*“. To je ovšem jen malá část toho, co se během reforem vysokých škol bude dít. Bohužel školné je pro většinu rodičů a budoucích studentů základní téma vysokoškolské reformy.

Závěr

Uplynulo dvacet let od pádu komunismu, který nastartoval nové trendy ve vývoji celé společnosti. Změny se projevily na hospodářském růstu, společenském klimatu, integraci země do Evropy atd. Na první pohled by si člověk mohl říci, že dvacet let je dlouhá doba, ale je tomu opravdu tak? Je opravdu možné během dvacetiletého období nastavit politický a ekonomický systém tak, aby došlo k efektivním změnám celé společnosti? Pravděpodobně ne, ale je možné provést základní změny, které budou mít do budoucna významný a trvalejší vliv.

Vysokoškolské vzdělávání je oblast, která patří v posledních letech k nejžhavějším ve vzdělávací politice České republiky. České vysoké školy mají před sebou další velké změny, které se dají srovnat se změnami posledních dvaceti let. Očekává se reforma, která přinese atraktivnější vysokoškolského vzdělávání. Vzdělání, které bude přístupné všem, co o něj projeví zájem a budou mít schopnosti ho zvládnout.

Vysokoškolské vzdělávání jsem se pokusil zmapovat v šesti kapitolách. Tyto kapitoly obsahují oblasti, které mají významný vliv na stav vysokoškolského vzdělávání. Stejně tak jsem se pokusil nastínit budoucí vývoj vysokoškolského vzdělávání.

V první kapitole bylo nutné zmapovat oblast vzdělávací politiky. Tento dynamicky se rozvíjející obor měl pro tuto práci zásadní význam, jelikož skrze něj lze následně chápat změny a vše co má vliv na jednotlivé kroky v oblasti vysokoškolského vzdělávání. Při pohledu na vzdělávací politiku jsem se zaměřil na nástroje aktéry a principy tohoto oboru. Vzdělávací politika je jistým způsobem hybatelem celého systému, který přináší nové myšlenky a zároveň je realizuje skrze aktéry a nástroje.

V druhé kapitole jsem se proto zaměřil na vysoké školy, jakým způsobem jsou definovány v zákoně č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a dále jak se zařazuje vysokoškolské vzdělávání v mezinárodní klasifikaci. Dále jsem popsal typy vysokých škol a jejich zřizovatele.

V této kapitole jsem se následně zaměřil na vysoké školy v Národním programu rozvoje vzdělávání (tzv. Bílá kniha) z roku 2001. Tento strategický dokument popsal, jakým způsobem by se měly vysoké školy vyvíjet a co vše je v tomto vzdělávání prioritou. Vysoké školy mají do budoucna projít výrazným vývojem v počtu vysokoškolsky vzdělaných obyvatel. Můžeme sledovat snahu o zvýšenou spolupráci českých a zahraničních vysokoškoláků. Mezinárodní spolupráce je jedna z nevýznamnějších částí rozvoje vysokých

škol v České republice. Bílá kniha se snaží prosazovat rovný přístup k vysokoškolskému vzdělávání. Je popisována oblast celoživotního vzdělávání, která by měla přinést možnost flexibilní reakce na trh práce.

Bílá kniha přináší nový impulz pro celý vzdělávací systém. Vysoké školy čeká podle Bílé knihy období změn, které nebudou malé, ale právě naopak povedou k výrazné změně systému.

Po roce 1989 se Česká republika postupně stává rovnocenným partnerem pro evropské státy a posléze i pro Evropskou unii. Česká republika v oblasti rozvoje vysokých škol spolupracovala s Evropou dříve, nežli v roce 2004 vstoupila do Evropské unie. Evropská vzdělávací politika je součástí třetí kapitoly. Šlo mi především o to, popsat vše to, co je součástí evropské vzdělávací politiky. Je jisté, že evropská vzdělávací politika má vliv na rozvoj české vzdělávací politiky. Ale zásadní kroky jsou vždy v kompetenci jednotlivých států, které si vytvářejí vzdělávací systémy podle individuálních potřeb svého státu.

Nejvýznamnější otázkou bylo pro mě zmapovat vývoj tzv. Boloňského procesu, který má vliv na celou řadu změn ve vysokoškolském vzdělávání. Tento proces byl nastartován Sorbonnskou deklarací z roku 1998. Následovala Boloňská deklarace a posléze pravidelné komuniké, které se konalo každé dva roky. Tento proces přinesl důležité kroky, ke kterým se zavázalo několik desítek zemí (včetně ČR). Mezi hlavní otázky, kterými se zabýval Boloňský proces, patří: *systém srozumitelných a srovnatelných stupňů vysokoškolského vzdělání, mobilita studentů i pedagogických pracovníků, systém založený v zásadě na dvou základních cyklech (pregraduálním a postgraduálním), mezinárodní spolupráce, zavedení kreditního systému apod.* Otázka evropské vzdělávací politiky má pro vnímání českého vysokoškolského vzdělávání významný vliv, který nelze opomenout.

Reforma vysokoškolského vzdělávání je v České republice aktuální téma. Dlouhodobě se hovoří o nutnosti změny vysokoškolského systému. V roce 2007 se poprvé hovoří o vzniku strategického dokumentu Bílé knihy terciárního vzdělávání. A právě ve čtvrté kapitole jsem se otázkou Bílé knihy TV zabýval.

Tento dokument uvedl mnoho ideových námětů, které by měly přinést významné změny vysokoškolského sektoru. Bohužel pro Bílou knihu TV jsou tyto myšlenky pod tlakem kritiky všech, kterých se tento dokument týká. Mezi hlavní ideje, které jsou kritizovány, patří *omezení akademických svobod a autonomie vysokých škol*, které paradoxně mají být podle Bílé knihy TV posíleny. *Omezení samosprávy vysokých škol.* Především vliv soukromého

sektoru na řízení a ovlivňování vysokých škol. Jistá míra *nerealizovatelnosti*. V Bílé knize TV je nedostatečně popsán způsob (proces) dosažení cílového stavu. A tak bych mohl pokračovat. Ve stručnosti se dá říci, že je kritika směřována na každou kapitolu Bílé knihy TV. Tento „strategický“ dokument má jistě svůj význam, ale je jisté, že nemůže být prosazován bez podpory těch, kterých se týká.

Pro pochopení vývoje vysokoškolského systému jsem se zaměřil i na statistické ukazatele, které mají velmi dobrou vypovídající hodnotu pro vnímání změn a směru těchto změn. Pátá kapitola tedy popisuje jednotlivé statistiky týkající se studentů a vysokých škol. Na statistice studentů jsou patrné jak vzrůstající počet studentů, tak změny ve struktuře studia. Zde je patrný zvyšující se počet studentů bakalářského studia a snižující se počet studentů studujících dlouhý magisterský typ studia. V oblasti vysokých škol je patrný zvyšující se jejich počet. Důvodem je změna roku 1999, kdy bylo možné zřizovat soukromé vysoké školy. Statistika těchto zmíněných ukazatelů potvrdila myšlenky a snahy, které jsou ve vysokoškolském vzdělávání dlouhodobě avizované.

V šesté kapitole jsem se též stručně zaměřil na změny v legislativě a to na dva zákony. Jde o zákony č. 172/1990 Sb. a 111/1998 Sb. o vysokých školách. První zákon přinesl především návrat akademických svobod a návrat vývoje a výzkumu na vysoké školy. Druhý zákon, který je platný do dneška, přinesl především možnost zřizovat soukromé vysoké školy.

Poslední kapitola se věnuje politickým stranám, které mají významný vliv na další vývoj vysokoškolského vzdělávání. Zde můžeme vnímat dva směry možného vývoje podle politických stran. Politické programy stran naznačují pravicové a levicové vnímání vysokoškolského vzdělávání. Politické strany, které mají pravicovou orientaci, jsou připraveny zavést spoluúčast studentů (školné) na vysokých školách, což se dá považovat za nejvýznamnější krok. Naopak levicově orientované politické strany odmítají školné a naopak chtějí pomoci studentům sociálními stipendii. Politické strany se často střetávají v názorech, ale jejich návrhy jsou často velmi otevřené, neboli mají nejasný obecný charakter, který přesně nepopisuje, jakými kroky se dosáhne daných cílů. Mnohé konkrétní kroky tak mohou být spíše záležitostmi konkrétní politické dohody, která nebude zakotvena v programových deklaracích.

Vysoké školy během dvaceti let prošly významnými změnami, které ovlivnily nejen chod škol, ale především klima ve vysokoškolském vzdělávání. Vysokoškolské vzdělávání čeká během následujících dvaceti let zcela jistě stejně tak dramatický vývoj, jaký zažilo v prvních dvaceti letech. Jaký bude tento vývoj lze odhadnout pouze částečně. Ovšem za momentální patové politické situace bude jakákoli změna těžko prosaditelná. Proto si můžeme jen přát, aby se nakonec politické strany a odborníci byli schopni domluvit na takových krocích (reformách), které přinesou především prospěch samotnému vysokoškolskému systému. Toto mé přání je určitým způsobem idealistické, ale stále se odvažuji doufat, že se třeba část mé naivity ukáže jako reálná a odrazí se v některých konsensuálních pozitivních změnách.

Seznam literatury

1. *Analýza vzdělávací politiky : Středisko pro výzkum a inovace ve vzdělávání.* [s.l.] : [s.n.], 2001. 150 s. ISBN 80-211-0399-X.
2. *Analýza vzdělávací politiky : Středisko pro výzkum a inovace ve vzdělávání.* [s.l.] : [s.n.], 2002. 133 s. ISBN 80-211-0464-3.
3. *Analýza vzdělávací politiky : Středisko pro výzkum a inovace ve vzdělávání.* [s.l.] : [s.n.], 2003. 111 s. ISBN 80-211-0478-3.
4. *Bílá kniha terciárního vzdělávání.* Praha: MŠMT, 2009. 80 s.
5. BRDEK, Miroslav, VÝCHOVÁ, Helena. *Evropská vzdělávací politika: programy, principy, cíle.* Praha: ASPI Publishing, 2004. 167 s. ISBN 80-86395-96-0.
6. ČERYCH, Ladislav, et al. *České vzdělání a Evropa: strategie rozvoje lidských zdrojů v České republice při vstupu do Evropské unie.* Praha: Sdružení pro vzdělávací politiku, 1999. 88 s. ISBN 80-211-0312-4.
7. GOBYOVÁ, Jitka. *Vývoj školství v České republice po roce 1989.* Praha: ÚIV, 1994. 52 s.
8. KALOUS, J. a kol., *Rozvoj vzdělávací politiky,* Praha : Akademie J. A. Komenského, 1994
9. KALOUS, Jaroslav. *Teorie vzdělávací politiky.* Praha: ÚIV, 1997. 96 s. ISBN 80-211-0247-0.
10. KALOUS, Jaroslav, VESELÝ, Arnošt. *Teorie a nástroje vzdělávací politiky.* 1. vyd. Praha: Karolinum, 2006. 172 s. ISBN 80-246-1261-5.
11. KALOUS, Jaroslav, VESELÝ, Arnošt. *Vybrané problémy vzdělávací politiky.* 1. vyd. Praha: Karolinum, 2006. 159 s. ISBN 80-246-1262-3.
12. KALOUS, Jaroslav, VESELÝ, Arnošt. *Vzdělávací politika České republiky v globálním kontextu.* 1. vyd. Praha: Karolinum, 2006. 181 s. ISBN 80-246-1259-3.
13. KELLER, Jan, TVRDÝ, Lubor. *Vzdělanostní společnost? : chrám, výtah a pojišťovna.* Praha: Slon, 2008. 183 s. ISBN 978-80-86429-78-6.
14. KOUCKÝ, Jan, et al. *České vzdělávání a Evropa.* Praha: Touris, 1999. 88 s. ISBN 80-211-0312-4.
15. KREBS, Vojtěch, et al. *Sociální politika.* Praha: Codex Bohemia, 1997. 327 s. ISBN 80-85963-33-7.
16. *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha.* Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2001. 98 s. ISBN 80-211-0372-8.

17. POTŮČEK, Martin, et al. *Veřejná politika*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. 399 s. ISBN 80-86429-50-4.
18. PRŮCHA, Jan, et al. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995. 192 s. ISBN 80-7178-029-4.
19. SIMONOVÁ, Natálie, MATĚJŮ, Petr. *České vysoké školství na křižovatce*. Praha: SOÚ, 2005. 263 s. ISBN 80-7330-072-9.
20. *Terciární vzdělávání u nás a v Evropské unii*. Praha: ÚIV, 1997. 83 s.
21. URBÁNEK, Petr. *Vzdělávací politika a pedagogický výzkum: uvedení do problematiky reálné interpretace pedagogických výzkumných nálezů*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita, 2004. 91 s. ISBN 80-7083-874-4.
22. *Vývojová ročenka školství v České republice: 2003/04 - 2008/09*. Praha: ÚIV, 2009. 251 s. ISBN 978-80-211-0576-8.
23. *Zpráva o vysokém školství v České a Slovenské federativní republice*. Praha: Pedagogická fakulta UK, 1992. 102 s.

Internetové zdroje

24. *Evropský prostor vysokoškolského vzdělávání – plnění cílů*. [s.l.] : [s.n.], 2005. 5 s. Dostupný z WWW: <<http://www.bologna.msmt.cz/files/KomunikeBergen.pdf>>.
25. *Evropský prostor vysokoškolského vzdělávání*. [s.l.] : [s.n.], 1999. 6 s. Dostupný z WWW: <<http://www.bologna.msmt.cz/files/DeklaraceBologna.pdf>>.
26. *Listina základních práv a svobod*. [s.l.] : [s.n.], 1992. Dostupný z WWW: <<http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>>.
27. *Na cestě k Evropskému prostoru vysokoškolského vzdělávání*. [s.l.] : [s.n.], 2001. 5 s. Dostupný z WWW: <<http://www.bologna.msmt.cz/files/KomunikePraha.pdf>>.
28. *Realizace Evropského prostoru vysokoškolského vzdělávání*. [s.l.] : [s.n.], 2003. 8 s. Dostupný z WWW: <<http://www.bologna.msmt.cz/files/KomunikeBerlin.pdf>>.
29. *Společenská deklarace o harmonizaci výstavby Evropského systému vysokého školství*. [s.l.] : [s.n.], 1998. 2 s. Dostupné z WWW: Dostupné z WWW: <<http://www.bologna.msmt.cz/files/DeklaraceSorbonna.pdf>>.
30. *Zákon č. 172/1990 Sb., o vysokých školách*. [s.l.] : [s.n.], 1990. Dostupný z WWW: <http://www.lexdata.cz/lexdata/sb_free.nsf/c12571cc00341df1000000000000000/c12571cc00341df1c12566d4007363bd?OpenDocument>.

31. *Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách.* [s.l.] : [s.n.], 1998. Dostupný z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/uplne-zneni-zakona-c-111-1998-sb-o-vysokych-skolach-text-se-zpracovanymi-novelami>>.

Seznam příloh

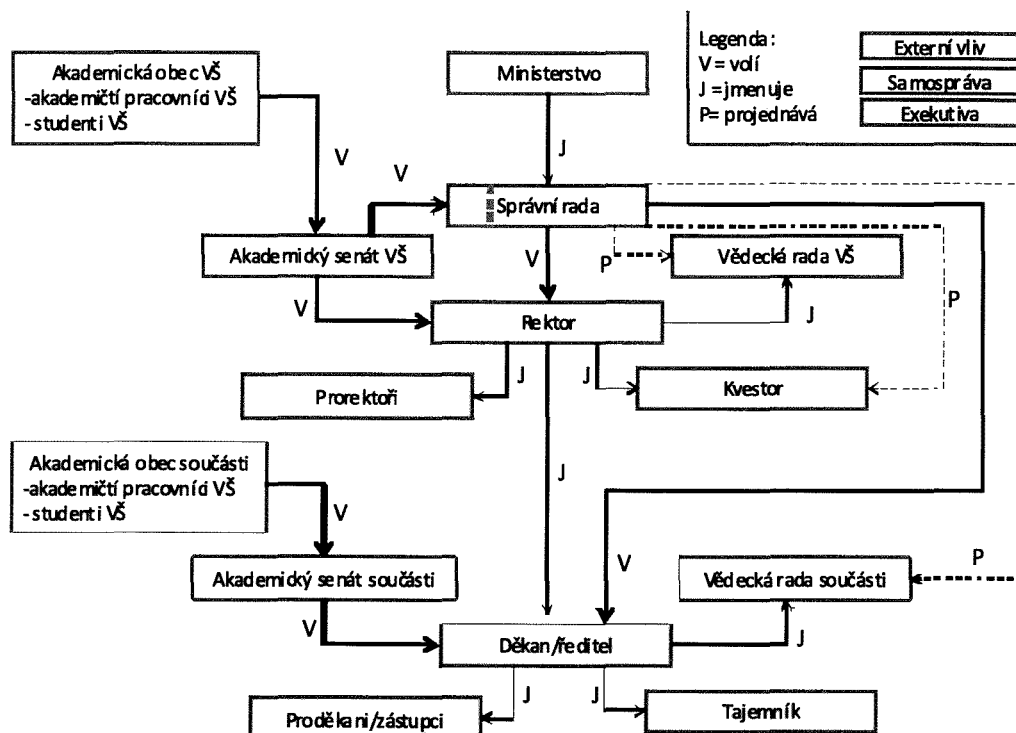
Příloha č. 1 – Schéma možného uspořádání řízení a samosprávy podle Bílé knihy TV

Příloha č. 2 – Schéma možného způsobu financování vysokých škol podle Bílé knihy TV

Příloha č. 3 – Počty vysokých škol v ČR

Příloha č. 4 – Počty studentů vysokých škol v ČR

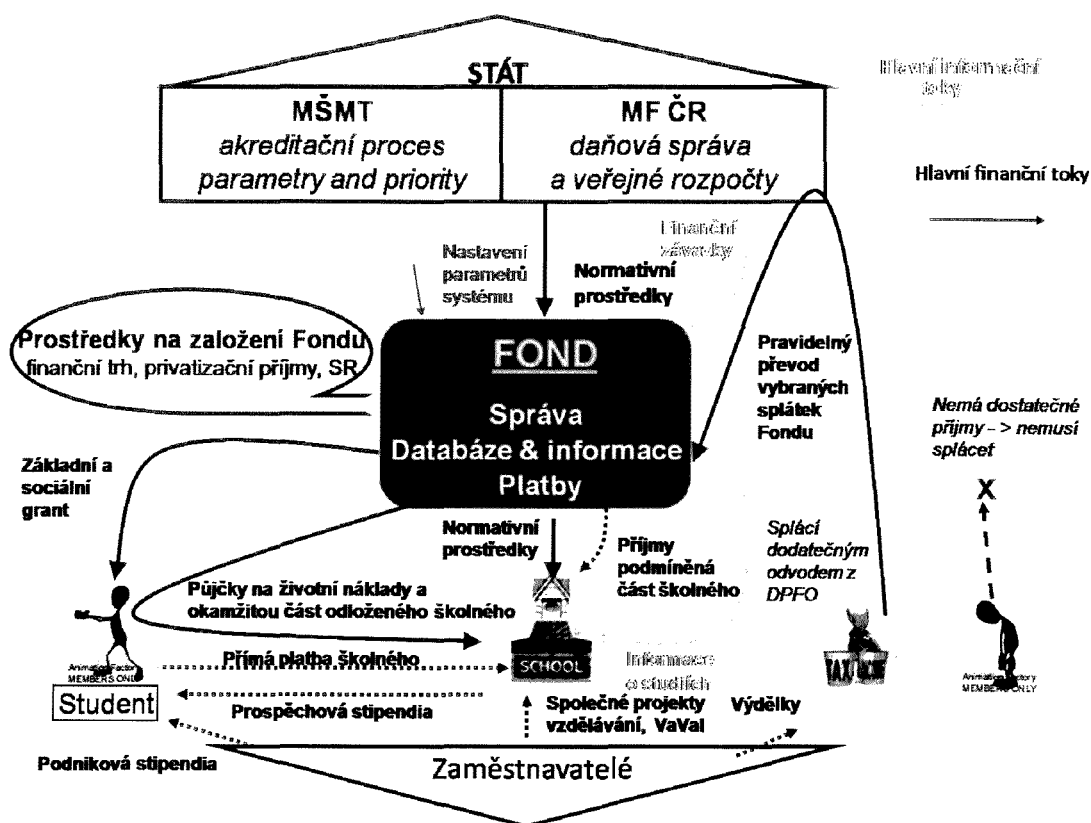
Příloha č. 1 – Schéma možného uspořádání řízení a samosprávy podle Bílé knihy TV

Zdroj: Bílá kniha TV - Představení první pracovní verze

Schéma zobrazuje způsob řízení a samosprávy vysokých škol, podle navrhovaných změn Bílé knihy TV. Schéma lépe zobrazuje možný stav řízení a samosprávy a umožňuje pružnější orientaci v navrhovaném systému.

Příloha č. 2 – Schéma možného způsobu financování podle Bílé knihy TV

Zdroj: Bílá kniha TV - Představení první pracovní verze

Schéma financování vysokoškolského sektoru počítá se spoluúčastí (školné) studentů. Právě toto schéma ukazuje, jakým způsobem by se mělo toto „školné“ platit. Stejně tak, jak by měl systém financování vysokých škol vypadat z celkového pohledu.

Příloha č. 3 – Počty vysokých škol v ČR

<i>Rok</i>	1989	1991	1993	1995	1997	1999	2000	2001
<i>Vysoké školy celkem</i>	23	23	23	23	23	23	31	37
<i>Soukromé vysoké školy</i>	-	-	-	-	-	-	8	13

<i>Rok</i>	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
<i>Vysoké školy celkem</i>	51	52	60	64	63	68	71
<i>Soukromé vysoké školy</i>	27	28	36	39	38	43	45

Zdroj: ÚIV

Počet vysokých škol je výrazně ovlivněn rokem 2001, kdy se poprvé objevili ve statistikách soukromé vysoké školy. Tyto soukromé vysoké školy každoročně zvyšují celkový počet vysokých škol. Problematikou počtu vysokých škol se zabývám v kapitole 5. respektive 5.1.2. Tato příloha je proto doplněním zmíněné kapitoly.

Příloha č. 4 – Počet studentů vysokých škol v ČR

<i>Rok</i>	1989	1991	1993	1995	1997	1999	2000	2001
<i>Studenti celkem</i>	113417	111990	127137	148433	177723	198961	209298	223013
<i>Zahraniční studenti</i>	3396	2771	3614	3285	3897	5468	7480	9417

<i>Rok</i>	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
<i>Studenti celkem</i>	220270	243807	265070	289838	316456	344180	369619
<i>Zahraniční studenti</i>	11152	13138	17135	21007	24121	27580	31218

Zdroj: ÚIV

Počet studentů, jak je patrné v tabulce, rapidně roste. V kapitole 5. respektive 5.1.1 se otázkou studentů a jejich počtu zabývám podrobněji, ale pro jednodušší a přehlednější náhled na vývoj, jsem použil tuto tabulku.

Souhlas s půjčováním diplomové práce

Souhlasím s tím, aby moje diplomová práce byla půjčována ke studijním účelům. Žádám, aby citace této práce byly uváděny způsobem užívaným ve vědeckých pracích a aby se vypůjčovatelé řádně zapsali do přiloženého seznamu.

V Praze dne 15.12.2009

.....

Tomáš Stehlík

Datum	Jméno čtenáře	Číslo student. průkazu	Bydliště